

i detta tecken

EVANGELISKA FOSTERLANDS-STIFTELSEN 1856-2006

äroflade andarnalet: U
Christna bekännare.

I DETTA TECKEN
EVANGELISKA FOSTERLANDS-STIFTELSEN 150 ÅR

I detta tecken

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 150 år

EFSLÄSER

FÖRFATTARNA

Inger Hägg, ordförande i EFS

Allan Hofgren, f.d. lärare på Johannelund,
f.d. förlagschef på EFS-förlaget

Torbjörn Larspers, distriktsföreståndare i EFS, forskare

Torbjörn Stolpe, informationschef på EFS

Anders Sjöberg, f.d. lektor på Johannelunds teologiska högskola,
EFS missionsföreståndare

© 2006, Respektive författare och EFS Läser

www.efs.nu

ISBN 91-976274-0-2

Grafisk form: Carl Åkesson

Foton hämtade ur EFS arkiv

Tryckt hos Tryckcentralen, Vällingby 2006

INNEHÅLL

FÖRORD | 6
Inger Hägg

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen – de första 100 åren | 9
Allan Hofgren

Vision, utmaning och omställning – hemlandsarbetet 1956–2006 | 46
Torbjörn Larspers

EFS utlandsarbete 1956–2006 | 87
Torbjörn Stolpe

Missionsföreståndaren ser framåt
– samtal med Anders Sjöberg
| 107

EFS STYRELSEORDFÖRANDE, MISSIONSFÖRESTÅNDARE,
FÖRESTÅNDARE/REKTORER VID JOHANNELUNDS
MISSIONSINSTITUT OCH EFS TIDNINGAR | 115

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING | 116
Allan Hofgren

FÖRORD

ETT JUBILEUMSÅR GER ANLEDNING att fundera över vilken uppgift den 150 år gamla Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, EFS, har idag. Finns det något liv i EFS? Vilket är målet för arbetet i EFS?

Dessa frågor och funderingar kan man bära med sig när man läser EFS jubileumsbok. Den är skriven av olika författare, som blivit ombudda att beskriva EFS historia och verksamhet under 150 år.

När man inom biologin diskuterar vad som påverkar människor och deras utveckling, tas frågan upp om vad som påverkar dem mest, arvet eller miljön? Vi har fått lära oss redan i skolan att människan påverkas både av arvet och av miljön. Dessutom har man under senare år också lagt till perspektivet vilken inverkan våra mål har för vårt handlande och vår utveckling. Sammanfattningsvis kan sägas att enskilda människans utveckling beror på arvet, miljön och vilka mål människan har. Kan det vara så även för EFS?

Vad påverkar EFS utveckling och vad är skälen till att vi har det EFS som vi har idag?

I jubileumsboken beskriver Allan Hofgren EFS tidiga historia och vi får en tydlig bild av det arv som EFS bär med sig. Ett arv som påverkar EFS utveckling idag och som visar att det som drev Hans

Jacob Lundborg »att verka för Guds rikets utbredande« även gäller för EFS idag. Vi drivs av Jesu ord till oss i missionsbefallningen i Matteus 28: 18–20, Då gick Jesus fram till dem och talade till dem: »Åt mig har getts all makt i himlen och på jorden. Gå därför ut och gör alla folk till lärjungar: döp dem i Faderns och Sonens och den heliga Andens namn och lär dem att hålla alla de bud jag har gett er. Och jag är med er alla dagar till tidens slut.«

Torbjörn Larspers fortsätter att beskriva den miljö som EFS har verkat i under de senaste åren och jämför den med dagens förutsättningar. Verksamhetsformerna inom EFS har varierat efter hur samhället har förändrats och styrelsen har haft samma driv som de första EFS:arna att hitta metoder att föra ut budskapet. Plattformen har hela tiden varit Svenska kyrkan, och EFS är en inomkyrklig rörelse även om formerna har varierat under åren. EFS ser idag också ut på olika sätt i olika delar av Sverige och det är också ett tecken på att EFS har påverkats av att den lokala miljön i samhället och i kyrkan varierar.

Målet för EFS verksamhet står ändå fast och är detsamma genom alla tider. Anders Sjöberg skriver om detta i kapitlet: Missionsföretåndaren ser framåt.

Där skriver han att »EFS har sin största uppgift i att hålla fast vid den bibliska uppenbarelsen av vad evangelium är... Här ligger för mig det djupaste teologiska motivet för EFS att vara en rörelse som bedriver mission både nationellt och internationellt. Mission handlar nämligen djupast sett om att göra Jesus känd, trodd, älskad och efterföljd. Ett uppdrag som ska utföras – genom ord och handling – så hela människan blir sedd utifrån den situation hon lever i. Eftersom det var så vår Herre själv mötte människor.«

Min uppfattning är att det finns liv i EFS idag. Verksamheten inom EFS ser och kommer att se olika ut i olika delar av Sverige och utomlands, eftersom miljön påverkar oss. EFS historia och det arv vi bär med oss sätter sin prägel på EFS och vi kan vara stolta över mycket av det som gjorts i EFS under de 150 åren. Det viktigaste av allt är ändå att vi har målet klart för oss. Ett mål som så tydligt är beskrivet i EFS stadgar, »EFS är en missionsorganisation med syfte att på den evangelisk-lutherska bekännelsens grund främja Kristi rikets tillväxt«. En fantastisk grund att bygga det framtida EFS på, speciellt som vi har Jesus ord med oss »Och jag är med er alla dagar till tidens slut«.

Inger Hägg

EFS ORDFÖRANDE 2006

Allan Hofgren

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen – de första 100 åren

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen (EFS) grundades den 7 maj 1856. Men innan dess hade mycket hänt.

TIDEN FÖRE 1856

Lutherdom – pietism – herrnhutism – metodism

Av stor betydelse för en väckelserörelse som EFS var naturligtvis den lutherska reformationen på 1500-talet. Martin Luther fick sina ögon öppnade för Rom 1:17 »Den rättfärdige skall leva genom tron«. Det var detta bibelord som fick Luther att bryta med den katolska kyrkan, som ju starkt poängterade gärningarnas betydelse. De evangelisk-lutherska bekännelseskrifterna utövade ett starkt inflytande de följande århundradena. I vårt land fick vi början till en luthersk kyrka under Gustav Vasas tid, men det var först 1593, som Svenska kyrkan officiellt blev en luthersk kyrka.

Under 1600-talet var de lutherska kyrkorna mycket ortodoxa (renläriga). Men samtidigt bröt en väckelserörelse fram i Tyskland: pietismen och senare, på 1700-talet, herrnhutismen. Pietismen var en revolt mot en steltnad ortodoxi. Den lade tonvikten på den personliga omvändelsen och ett helgat liv. Herrnhutismen betonade

starkt Jesu försoning, »nåden allena«. Mission bland hedningar blev nu en absolut plikt för de troende.

En tredje rörelse som hade betydelse för det kommande EFS hade sitt ursprung i England på 1700-talet: metodismen. Den var en väckelserörelse bland de stora massorna med tonvikt på helgelsen. Dessa rörelser kom till Sverige på 1700-talet men fick sin stora betydelse under 1800-talet.

Och i Sverige fick vi konventikelplakatet

År 1726 infördes i Sverige det så kallade konventikelplakatet, som gick ut på att man inte fick samlas i privata hem till andakt med undantag för husandakt. Detta plakat upphävdes inte förrän 1858, två år efter starten för EFS.

Pietister, herrnhutare och metodister ville väcka folket till ett medvetet andligt liv. De som var påverkade av dessa rörelser ville genom att sprida andliga skrifter och Bibeln försöka väcka dem som sov en andlig sömn.

De som anslöt sig till de olika väckelserörelserna kallades redan på 1700-talet »läsare«. För första gången i skrift 1761!

I Norrland fanns mot slutet av 1700-talet och början av 1800-talet de så kallade gammalläsarna, som var pietistiskt präglade och framhöll lagen i Bibeln. I början av 1800-talet började somliga kalla sig nyläsare.

Nyläsarna vände tillbaka till Luther. Man betonade evangelium i stället för lagen. Mot mitten av 1800-talet stagnerade även nyläseriet och en förnyelse behövdes. Den kom genom nyevangelismen.

Carl Olof Rosenius

Det var framför allt genom Carl Olof Rosenius, som nyevangelismen bröt fram och spreds i hela vårt land. I nyevangelismen var den fria nåden central. Den hade sin grund i den objektiva försoningen, alltså Jesu ställföreträdande lidande för den syndiga människan. Det var denna förkunnelse som Rosenius drev i sina predikningar och skrifter.

Rosenius var lekman. Han kom från nyläsarkretsar i Norrland, tänkte bli präst men avbröt studierna i Uppsala och kom till Stockholm, där han fick andlig hjälp av den engelske metodistmissionären George Scott, som lät bygga den första Betlehemskyrkan i Stockholm 1840. När Scott 1842 måste lämna Sverige på grund av olika förföljelser, fick Rosenius ta ansvar för väckelserörelsen i Stockholm och sedan i hela landet genom predikningar, själavård och inte minst tidskriften *Pietisten*.

Rosenius skrifter har kommit ut på fler än 30 språk i över tre miljoner exemplar.

Rosenius var också starkt engagerad i sociala frågor. Han var med om att bilda den första diakonissanstalten 1849 och tillhörde också dem som bildade Stockholms Stadsmission 1853. Flera av dem som kom med i EFS första styrelse, var också engagerade i dessa organisationer.

Kyrkohistorikern Hjalmar Holmquist har sagt om Rosenius:

Carl Olof Rosenius (1816–68), den mest kände lekmannapredikanten och redaktören (*Pietisten*, *Missions-Tidning*) vid mitten av 1800-talet.

Betlehemskyrkan 1840–1953. Byggt på initiativ av pastor George Scott. Här predikade Carl Olof Rosenius 1840–42, 1857–67.

»Efter reformationen har ingen enskild svensk utövat ett så omfattande och djupt inflytande på vårt folks religiösa och delvis allmänna fysionomi som Rosenius.«

FÖRSTA 25-ÅRSPERIODEN 1856–1881

EFS grundas 1856

År 1852 satt tre kristna studenter i Uppsala och läste och samtalade. De ville hjälpa till, så att det andliga livet i Sverige på nytt kunde väckas. De beslöt att sprida små, innehållsrika skrifter. Pengar hade de inte, men brukspatron Johan Wahlström, delägare i Aftonbladet,

la ut pengar. De tre studenterna var Hans Jacob Lundborg, Waldemar Rudin och Bernhard Wadström. Lundborg hade ännu djärvare planer. Han fick ekonomisk hjälp att besöka den skotska frikyrkan för att studera den. Kanske kunde den bli förebild för något i Sverige. När han kom tillbaka, besökte han inflytelserika personer inom den lutherska väckelserörelsen och lade fram sina planer på »en evangelisk agentur«. Den unge prästen kunde den 6 maj samla 16 män i sin lägenhet på Stora Humlegårdsgatan i Stockholm, och dagen efter, den 7 maj, grundades »Fosterländska Stiftelsen för Evangelii befrämjande«. Namnet ändrades redan den 10 juni till Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, som sedan förkortades till EFS.

Hans Jacob Lundborg (1825–67),
initiativtagare till EFS 1856.

En anledning till att det gick så fort, var att den svenska grenen av den internationella Evangeliska Alliansen hade sänt ut kolportörer 1853 för att sprida andliga skrifter. Det var både lutherska och baptistiska kolportörer, men de baptistiska kunde inte låta bli att propagera för troendedopet, och då beslöt lutheranerna att bilda EFS. Vad säger då det första protokollet om program och stadgar?

Stadgar

I programmet står det bland annat att »många kristna i landet nit-älska för ett sant liv i vår evangeliska kyrka« och hade då upplevt behov av »någon anstalt«, som kunde utgöra en »föreningspunkt« för denna verksamhet.

Stadgarna säger bland annat att man ville använda *frivilliga* krafter. Man ville främja Kristi rikes sak bland kristna bekännare. Man ville bara sprida skrifter »i full överensstämmelse med den befintliga lärogrunden«. Stiftelsen skall vidare samverka med »förhandenvärande kyrkliga inrättningar«.

Det var viktigt för stiftarna att tala om att EFS var en inomkyrklig rörelse. Styrelsen hade 12 ledamöter och tre suppleanter. Av de ordinarie var två präster, fyra adelsmän och sex övriga. Den förste ordföranden var friherre Jonas Alströmer. Av suppleanterna var en adelsman, två övriga. Rosenius blev styrelseledamot och föreståndare för kolportörssaken.

Styrelsen kallade också provinsledamöter eller provinsombud. Det var betrodda män – OBS! män – som skulle stödja och kontrollera de kringresande kolportörerna. Provinsombuden fick delta i styrelsesammanträdena och räknades som ledamöter. Våren 1857 hade EFS 73 ombud. De var bland annat präster, brukspatroner, nämndemän, lantbrukare. Första kvinnan blev provinsombud 1921. Provinsombudskapen upphörde 1964.

EFS bestod alltså de första åren av styrelsen och provinsombuden. Till dessa kom kolportörerna. Detta ord kommer från det franska ordet *colporteur*, som betyder »bära kring halsen«. Kolportörerna hade en väska för de skrifter och böcker de skulle dela ut eller sälja. Sedan fanns det ju många sympatisörer.

År 1856 fick 11 kolportörer kolportörsintyg. Dessa bokspridare arbetade ofta några månader per år, då de kunde ta ledigt från sitt ordinarie arbete. De flesta kom från lantbrukarhem, därefter kom mindre företagare, hantverkare och arbetare. De fick ofta betalt per dag. Under det första året, som ju bara var drygt ett halvt år, spreds

361 000 böcker och skrifter av ombud och kolportörer. Provinsombuden kunde också vara bokombud.

Kolportörerna får predika

De första åren bestod EFS verksamhet huvudsakligen av förlagsverksamhet och skriftspridning. Man höll också möten i olika delar av landet med präster som predikanter. Kolportörerna fick till att börja med inte predika – av hänsyn till prästerna. Men en del gjorde det redan första året. I årsberättelsen för 1860 står det att kolportörerna aldrig har kallats av EFS att predika utan av församlingen, som driver och tvingar kolportörerna att predika. I de nya stadgarna 1868 får kolportörerna full tillåtelse att predika. Och här nämns för första gången »luthersk«. En bidragande orsak till stadgeändringen var nog att de regionala missionsföreningarnas kolportörer predikade. Först 1906 fick kolportörerna officiellt kallas predikanter och 1967 pastorer.

Många lutherska troende, som sympatiserade med EFS, bildade missionsföreningar, där man samlades till andakter av olika slag. Kolportörerna började predika där och man tog upp kollekt till EFS arbete. Men man ville inte ha medlemsintagning, eftersom detta kunde verka frikyrkligt.

För att evangelisera och hålla kontakt med missionsvännerna startades 1857 tidningen *Budbäraren* med Bernhard Wadström som redaktör till 1875. Han och H.J. Lundborg var de båda första sekreterarna på EFS expedition 1856.

Lina Sandell (1832–1903). Hon var anställd av EFS 1861–1903 för översättar- och författarverksamhet. Hon är mest känd för sina andliga sånger. Tre av hennes sånger/psalmer finns bland de tio mest älskade psalmerna.

Förlagsverksamheten

EFS förlagsverksamhet blomstrade och utgivningen av Bibeln och mindre, andliga skrifter ökade. Men man vågade sig också på större verk. 1860 gav man ut Luthers *Kyrkopostilla* i en ny översättning. Ekonomiskt var det ett vågspele. Men man bad om gåvor och folk kunde subscribera på postillorna. Under åren 1860–1912 kom *Kyrkopostillan* ut i 8 upplagor om sammanlagt 70 000 ex. *Betraktelser för vardag i året* av Rosenius kom 1873. Fram till 1956 kom den ut i sammanlagt 180 000 ex.

År 1861 anställdes Lina Sandell (L.S.) av EFS för översättar- och författarverksamhet. Hon blev ju framför allt känd för sina sånger – hon skrev 2 000 sånger och dikter – och för sina barnböcker med färgillustrationer. Hon redigerade *Barnens Vän* 1877–1901. Den andlige trubaduren Oscar Ahnfelt tonsatte en mängd sånger, varav många av Lina Sandell. 1889 kom första upplagan av sångboken *Sionstoner*. Den tredje och sista upplagan kom 1972. Sammanlagt trycktes *Sionstoner* i cirka en miljon exemplar.

Kolportörsutbildningen

Vad som mycket diskuterades i EFS styrelse var utbildningen av kolportörerna. När dessa mer och mer började predika, insåg man att de behövde något slags utbildning. Den som framför allt insåg detta var Hans Jacob Lundborg, initiativtagaren till EFS. Han var sekre-

rare på EFS expedition 1856–57 och styrelseledamot samma tid. Men sedan drog han och vissa andra styrelseledamöter inte jämnt, och han slutade 1857 och blev pastorsadjunkt. Det var motsättningar mellan »de evangeliska« och »de lagiska«. Lundborg hörde till de förra. Men den viktigaste orsaken till att Lundborg slutade var att biskopen i Västerås inte ville förlänga Lundborgs tjänstledighet. Han skickades runt till olika församlingar. Där han var, samlade han folk till möten och grundade syföreningar. 1862 kom han till Grythyttan i Västmanland. Året därpå blev han vice pastor. I prästgården inrättade han en kolportörsskola, och den höll på till 1867 och utbildade över 100 kolportörer. 1867 beslöt EFS att inrätta en egen kolportörsskola i Johannesberg vid Hornstull i Stockholm. Föreståndare skulle Lundborg bli. Det var en upprättelse för honom. Men han avled 1867, innan han hann börja. Skolan öppnades 1868 och pågick till 1876. Skolan förlades sedan till Johannelunds Missionsinstitut. Det fanns i landet ytterligare kolportörsskolor, där en del av EFS kolportörer fick utbildning.

Beslut om yttre mission

Samtidigt som diskussion pågick i styrelsen om kolportörsutbildningen, var det ett annat stort beslut som måste tas. Det var nog inte bara hos Lundborg det fanns längtan efter att sända missionärer till hedningarna. Lundborg menade 1856 att det kunde ta 20 år, innan detta kunde förverkligas. Nu fanns ju Svenska Missionsällskapet (SMS), men detta sände inte ut missionärer i egen regi. Därför beslöt EFS styrelse – efter överläggning med ombud och kolportörer – att starta yttre mission. Lundborg hade till EFS expedition lagt fram en önskan om detta. Nu beslöt man att »söka grunda egna missioner

Waldemar Rudin (1833–1921) var EFS förste missionsföreståndare och föreståndare för Johannelunds Missionsinstitut 1863–69.

Johannelunds Missionsinstitut 1863–1968. Bilden visar missionsfest på Johannelund den 13 juni 1870.

inom hednaländer genom missionärers och kolonisters utsändande». EFS blev det svenska missionssällskap som först sände ut egna missionärer.

Man beslöt 1862 att starta ett missionsinstitut, som efter ett år förlades till Johannelund nedanför Traneberg i Stockholm vid Ulvsundasjön. Johannelunds Missionsinstitut, 1959 ändrat namn till Johannelunds Teologiska Institut, kom att stanna kvar på denna plats till 1968. Den förste föreståndaren blev Waldemar Rudin.

Första året hade institutet 14 elever från olika delar av landet med vitt skilda yrken. 1865 beslöt styrelsen att Ostafrika skulle bli EFS första missionsfält. Man ville försöka nå in till gallaerna eller

Lars Johan Lange (1836–1911), Per Eric Kjellberg (1837–69), Carl Johan Carlsson (1836–67), EFS tre första missionärer. De kom till Massaua i Eritrea den 15 mars 1866.

oromo i Etiopien. Men andra förslag hade också diskuterats.

De tre första missionärerna – Lars Johan Lange, Per Erik Kjellberg och Carl Johan Carlsson – reste ut till Ostafrika på hösten 1865 och kom fram till Massaua i Eritrea den 15 mars 1866. Vägen till Etiopien var stängd, och de tre pionjerna fick slå sig ner i Kunama i det inre av Eritrea. Mellan 1867 och 1869 grävdes sju missionärsgravar i Kunama. Men fler missionärer hade under tiden sänts ut till Kunama. De överlevande måste fly till kustområdet och slog sig först ner i Monkullo. Sedan anlade man missionsstationer på olika platser i Eritrea.

Hos Kungl. Maj:t anhöll EFS styrelse 1865 om att få sina missio-

Missionär Bengt Petter Lundahls skolhus i Massaua, Eritrea, 1871. En av Lundahl hemsänd teckning.

närer prästvigda i Svenska kyrkan. EFS fick 1866 dispens men inte automatiskt. Man måste inge ansökan för varje särskilt fall. Missionseleverna skulle prästvigas för tjänst i EFS mission. Villkoren ändrades då och då under årens lopp. Efter ett uttalande av ärkebiskop Brilioth 1951 beslöt EFS styrelse att missionsprästerna skulle få tjänstgöra som präster i Sverige till exempel vid nattvardsgångar. Efter vårterminen 1962 prästvigdes de sista missionseleverna.

Den förste afrikanen döptes 1872 av en EFS-missionär. Det var gallaynglingen Onesimus.

År 1863 övertog EFS tidningen *Missions-Tidning*, som hade startats redan 1834. Rosenius redigerade den från 1842, och den var hans personliga egendom. Han överlät den till EFS. *Missions-Tidning* och *Budbäraren* slogs samman 1928.

Sjömansmission – missionsskepp

Den som tog initiativet till sjömansmission, den första svenska, var faktiskt Lundborg. Han fick kontakt med en norsk sjömansmissionär, Storjohann, som starkt påverkade EFS styrelse. Beslut om sjö-

mansmission togs 1869. Den förste sjömansmissionären sändes till Konstantinopel. EFS var först i Sverige med egentlig sjömansmission.

År 1869 år beslöt EFS att bygga ett missions skepp. I andra länder hade sådana skepp byggts bland annat i England och Tyskland, men även ett i Sverige. EFS missions skepp »Ansgarius« sjösattes 1872 och gjorde sin första resa året därpå till Massaua i Eritrea. Med på resan via Godahoppssudden var missionärer och bland annat trävirke, kvarn för hästvandring, ett bostadshus om fyra rum och kök, redskap av olika slag, kläder och böcker. Man tog också olika frakter hem till Sverige.

Blasieholmskyrkan

Eftersom vi i olika minnesskrifter träffar på Blasieholmskyrkan – särskilt när det gäller årsmöten och konferenser – kan det vara värt att nämna att denna kyrka byggdes genom pastor G.E. Beskows försorg. Den invigdes 1868 och var den största kyrkobyggnaden i Stockholm med tanke på åhörarantalet. Nära 3 000 fick plats i kyrkan. Kostnaden för kyrkan och verksamheten klarades av genom kollektor och gåvor.

Blasieholmskyrkan fick en särställning bland kyrkor i Stockholm. Den var å ena sidan en fri kyrka under Beskows ledning, men å andra sidan blev den »ett kapell för S:t Jakobs församling och huvudstadens innevånare i övrigt«.

Ombud från missionsföreningarna

Ca tio år efter det att EFS hade bildats, hade missionsföreningar växt fram på många ställen i landet. Det var grupper av lutherska troen-

Vrångfalls missionshus i Småland, invigt av missionsmannen Peter Fjellstedt 1862.

de, som slöt sig samman och ibland byggde missionshus. Men dessa föreningar kunde inte ansluta sig till EFS och få något inflytande över verksamheten. Därför växte kravet att få sända ombud till årsmötet i juni. Man var i EFS styrelse rädd för att dessa föreningar med ombud kunde uppfattas frikyrkligt av Svenska kyrkan. Men kravet blev så starkt, att styrelsen beslöt – i mars 1874 – att missionsföreningarnas ombud och provinsombuden skulle få delta i valet av EFS styrelse vid årsmötet i juni. Men provinsledamöterna fick inte längre delta i styrelsens beslut, bara delta i styrelsesammanträdena. Därför ändrades stadgarna. Styrelseledamöterna skulle bo i Stockholm eller dess omgivning och vara av den evangelisk-lutherska bekännelsen.

Årsmöte med konferens

Så hölls det första årsmötet med konferens i juni 1875 med bland annat styrelseval. Demokratien hade delvis segrat. I årsberättelsen för 1874 finns förteckning med 75 anslutna föreningar, de flesta från Karlstads stift.

Redan under den första 25-årsperioden fanns det regionala missionsföreningar – mellan EFS och dess styrelse och de lokala missionsföreningarna.

De regionala föreningarna höll samman den nyevangeliska rörelsen inom sina geografiska områden. De samlade in gåvor till missionen, och de kunde föra en delvis egen »politik«. Somliga var associationer, somliga var demokratiskt uppbyggda. Många av dem har betytt mycket för EFS utveckling.

Mission på de estländska öarna

Två lärare sändes till de estländska öarna 1873 för att undervisa barn i den svensktalande befolkningen och för att evangelisera. En av dem, L.J. Österblom, kom till Ormsö, där han bland annat fick bli ett medel till väckelse och ett redskap att göra slut på superiet. Fler missionärer sändes ut. Arbetet upphörde dock 1887.

Mission i Indien

Eftersom EFS mission stötte på stora svårigheter i Eritrea och vägen till Etiopien tycktes vara stängd, beslöt EFS styrelse 1877 att öppna ett nytt fält i Indiens Centralprovinser. De första missionärerna reste ut samma år och 1878 slog de sig ner i städerna Narsingpur och Sagar. Man arbetade bland gonder, ett urfolk, påverkat av hinduismen.

Styrelsen höll fast vid att fortsätta arbetet i Ostafrika, men eftersom framtiden där var oviss, hade man letat efter ett nytt fält och kommit fram till att Indien var det bästa valet.

År 1880 döptes den förste indiern på EFS nya fält. Han fick namnet Ruben.

Svenska Missionsförbundet bildas

Frågan om nattvard utanför kyrkan hade ofta diskuterats i EFS-kretsar. Redan på 1850-talet bildades nattvardsföreningar, där invigda lekmän delade ut nattvarden. Det bildades också föreningar, där präster officierade inom dessa föreningar. Styrelsens linje var att bara präster fick dela ut nattvarden och att bara ta nattvarden i Svenska kyrkan. Tankar på att bilda församlingar av föreningarna växte sig dock allt starkare. Det var frikyrkliga tendenser, som styrelsen försökte motverka, bland annat med artiklar i Budbäraren.

En annan fråga, som oroade EFS, var P.P. Waldenströms försoningsuppfattning. Waldenström var präst och EFS provinsombud. Men i Pietisten, som Waldenström redigerade efter Rosenius, skrev han 1872 att ingen förändring inträdde i Guds hjärta genom syndafallet, att ingen Guds vrede kan drabba syndaren och att försoningen inte gick ut på att blidka Gud och få honom nådig på nytt. Något ställföreträdande lidande var det inte fråga om, utan det var fråga om att Gud genom Jesus visade sin stora kärlek till människorna. Genom Jesus kan människans inställning till Gud ändras, men Jesus ändrar inte Guds inställning till människan. Detta kallas den subjektiva försoningen i motsättning till den objektiva, som Luther och Rosenius höll på. 1877 avfördes Waldenström som provinsombud inom EFS

Sommaren 1878 blev ödesdiger. Vid EFS årsmöte med konferens kom dessa frågor upp. EFS beslöt att hålla fast vid den lutherska bekännelsen och inte ändra sina stadgar. Frikyrkligheten avfärdades, EFS kunde inte ändra sig.

Som en följd av detta bildades 1878 Svenska Missionsförbundet. EFS förlorade ett mycket stort antal medlemmar. Hur många är det ingen som säkert vet. Man har uppskattat förlusten till ca 50 procent av medlemmarna, i vissa delar av landet 75 procent. Antalet missionsföreningar minskade från 103 till 100 från 1878 till 1879 men ökade sedan, så att de var 108 1883.

25-årsjubileet 1881

Det 25:e årsmötet öppnades i Blasieholmskyrkan den 8 juni 1881. Det var fest på Johannelund en av dagarna.

År 1881 var kolportörernas antal 95, provinsombudens 298, varav 154 präster. Missionsföreningarnas antal var samma år 105, varav 16 kretsföreningar. 35 missionärer fanns på olika fält.

Det kom ut en jubileumsbok av Hjalmar Hazelius på 58 sidor.

ANDRA 25-ÅRSPERIODEN 1881-1906

Inre missionen

Det är två verksamhetsgrenar, som vi inte har skrivit om tidigare. Det gäller söndagsskolorna och syföreningarna.

Söndagsskolorna fick sin början i Sverige på 1850-talet. När EFS hade bildats 1856, försökte de ledande att främja söndagsskolsaken genom berättelser och upprop i *Budbäraren*. EFS gav ut *Barnens*

Kolportören/predikanten Olof Leander Allard (1854–1917). Han var en mycket känd och omtyckt predikant, bland annat i Örnsköldsvik. Han var också reseombud för EFS, som han gärna försvarade, när präster angrep denna organisation.

Tidning (1858), *Tidning för söndagsskolan* (1866), *Söndagsskolvännen* (1881) och *Barnens Vän* (1888), redigerad av Lina Sandell.

Hans Jacob Lundborg brann för syföreningar. Redan i december 1856 beslöt EFS styrelse på förslag av Lundborg att skicka skrivelser till landsorten, som det hette, för att uppmuntra vännerna att bilda syföreningar. När Lundborg blev pastorsadjunkt i Lindesberg (Västmanland) 1857, for han omkring och bildade syföreningar.

År 1881 gick det ut ett upprop från EFS styrelse till missionens vänner att bilda pensions- och understödsfond till hjälp för dem som var anställda i EFS. Man bad om gåvor för detta ändamål. Men det gick trögt. Det blev en understödsfond för äldre kolportörer och deras änkor. 1916 bildades »Bistånd på ålderns dag«, en understödsförening. Sedan kom det också en begravningskassa.

Yttre missionen

I Eritrea fortsatte arbetet i höglandet och i kustområdet efter motgångarna i Kunama. 1879 hade missionsstationen Monkullo byggts, och den blev något av en vapensmedja för missionärerna. Där fanns kapell, barnhem, församlings- och skolsal. Varje missionärsfamilj hade ett rum till sitt förfogande.

På 1880-talet erövrade italienarna Eritrea, och detta upplevde missionärerna som ett beskydd för missionen. Höglandet öppnades

på nytt för missionen. Skolor startades och 1883 kom den förste läkarmissionären, Karl Winqvist.

Onesimus översatte hela Bibeln till gallinja, färdigtryckt 1899.

EFS ville ju komma in till Etiopien och missionera. Man sände från Eritrea sex så kallade galla-expeditioner. Inte förrän 1904 kom den förste EFS-missionären till Addis Abeba. Det var Karl Cederqvist. Onesimus lyckades komma in till Wollega i västra Etiopien samma år och blev till stor hjälp för det arbete som hade satts i gång 1877 av de gallaynglingar som följde med den första galla-expeditionen.

År 1881 var EFS mission i Indien bara tre år gammal. Man öppnade skolor och nya missionsstationer. Nya missionärer kom ut, och en ny station öppnades i huvudstaden i distriktet, Chhindwara. Missionärerna diskuterade kastfrågan och kom överens om att kast inte är en religion utan en social fråga. 1888 beslöt EFS att också arbeta bland hinduer.

Åren 1896–1901 var det svår hungersnöd i Centralprovinserna. EFS och missionärerna hjälpte till så gott de kunde. Från Sverige sändes ut 275 000 kr. (nu motsvarande 13 milj.) i nödhjälpsmedel. Också folk utanför EFS hjälpte till. Det var nog den första nödhjälpsinsamlingen i vårt land. De vanliga gåvomedlen minskade inte.

Sjömansmissionen fortsatte, och 1906 hade man 12 medarbetare i åtta hamnstäder.

Som en följd av den fjärde gallaexpeditionens försök att nå in i Etiopien via Jubaland (nu södra Somalia), öppnade EFS ett nytt mis-

Karl Cederqvist var EFS förste missionären i Etiopien. Han kom till Addis Abeba 1904 och stannade där till sin död 1919.

sionsfält i Jubaland. Man byggde tre missionsstationer. Den första anlades i Kismayu 1898.

EFS och Svenska kyrkan

En forskare skriver: »Vid 1890-talets ingång tydde vissa tecken på att 80-talets relativt harmoniska förhållande mellan kyrkans prästerskap och EFS kolportörer var i avtagande.« Detta gällde nog inte bara kolportörerna. Vi skall citera två biskopar och en präst. Men man kan nog inte hålla för hårt på årtalen.

Ärkebiskopen Anton Niklas Sundberg (1870–1900) klandrade visserligen EFS »mission« 1876. Han tyckte att EFS gett »missionsangelägenheten i vårt land en alltför stark karaktär av partisak«. Men han tackar sedan EFS i ett tal vid prästmötet i Uppsala 1885.

Biskop W. Flensburg i Lund yttrade vid ett prästmöte 1891 följande: »Särskilt berömmas i flera ämbetsberättelser de lekmannapredikanter som utsändas av EFS. Det heter att de utmärka sig genom renhet i läran och ostrafflighet i vandeln... Detta är det i hög grad fördelaktiga och jämväl nära nog enhälliga omdöme som i ämbetsberättelserna uttalas rörande lekmannaverksamheten i dess bästa form.«

I nya *Stockholms-Posten* fanns en insändare i januari 1898, som gick ut på att Stiftelsen genom ett konferensbeslut kunde »förklara sig själv numera vara överflödig«. Vid EFS konferens samma år diskuterades frågan om »den kyrkliga ståndpunkt som Stiftelsen hittills intagit«. Svaret blev att EFS ståndpunkt kyrkligt sett kunde försvaras. EFS håller sig till kyrkans bekännelse och ordning.

De Ungas Förbund

Under 1800-talet fanns få verksamheter, som passade den tidens ungdom. På en del ställen bildades ungdomsföreningar – bland annat i Stockholm 1898 – och på andra håll gick EFS ungdomar med i KFUM och KFUK. Men då dessa organisationer arbetade på alliansbasis, kunde de inte bli ersättning för evangelisk-luthersk ungdomsverksamhet.

Inom EFS vaknade tanken på att göra något för ungdomarna tidigt på 1900-talet. Missionsföreståndare Adolf Kolmodin sade: »Om inte Stiftelsen får barn, dör den.«

En som insåg att något borde göras, var pastor Efraim Rang, lärare vid Johannelund. Han startade 1900 *De Ungas Tidning* (DUT), som skulle bli ett av de viktigaste redskapen för det kommande ungdomsarbetet. Snart blev tidningen ett organ för den lutherska ungdomsrörelsen. Första numret trycktes i 11 000 ex. 1922 var prenumerantantalet 24 074.

I nr 5 av DUT 1902 skriver redaktionen att läsare och vänner har önskat få till stånd »en liten enkel sammanslutning till bön och arbete för missionen«. Man kallade denna enkla början för De Ungas Arbete för Missionen. Men man ville gå vidare och skapa en organisation för ungdomsarbetet inom EFS, och det skedde vid EFS årsmöte 1902. Då bildades De Ungas Förbund för kristligt arbete (DUF). 1903 beslöt interimsstyrelsen att begära anslutning till EFS som »kretsförbund«. Man beslöt också att underhålla en EFS-mis-

Efraim Rang (1869–1934). Han var präst, resetalare inom EFS och redaktör för *De Ungas Tidning*. När De Ungas Förbund bildades 1902, var Rang den ledande i detta arbete.

sionär. DUF:s styrelse kom att bli EFS utskott för barn- och ungdomsarbetet. 1925 var 677 föreningar anslutna till DUF och 1937 717. Antalet medlemmar i DUF var 1907 15 000 och 1921 35 000. DUF hade egna gåvoinsamlingar och egna bokslut.

DUF innebar för EFS att nytt liv kom in i rörelsen. Det var inte bara så att ungdomar blev verksamma i DUF. De var också en bas för rekrytering av medlemmar i missionsföreningarna.

50-årsjubileet 1906

Jubileumsboken hade titeln *Evang. Fosterlands-Stiftelsens 50-åriga verksamhet 1856-1906. En minnesskrift utgiven av Stiftelsens styrelse.*

I maj 1906 var reseombuden 32, predikanterna 146, provinsombuden 803, därav 295 präster (ca 10 procent av alla präster i Sverige), missionsföreningarna 247, kretsföreningar inräknade. Räknar man med icke anslutna missionsföreningar, ungdoms-, arbets- och syföreningar med flera, tillkommer 1 600 föreningar.

De Ungas Förbund hade 202 föreningar anslutna.

På missionsfälten fanns 92 missionärer, 147 nationella medarbetare och 12 medarbetare i 8 hamnstäder.

Nära 40 miljoner böcker och skrifter hade EFS bokförlag gett ut under de 50 åren. I slutet av 1890-talet var EFS Bokförlag det tredje största bibelsällskapet i världen och det största förlaget i Norden.

Gåvomedlen 1906 steg till 500 000 kr., nu motsvarande 22 milj. kr.

TREDJE 25-ÅRSPERIODEN 1906–1931

Strid om Bibeln – Bibeltrogna Vänner bildas 1911

En stor roll i fråga om synen på Gamla testamentet spelade Adolf Kolmodin, missionsföreståndare i EFS 1893–1903 och missionsdirektor 1903–09. Han blev e.o. professor i exegetik i Uppsala 1903 och ordinarie 1909. Hans forskning hade i stort en luthersk-konfessionell prägel. Hans arbete i Uppsala förde honom närmare det direkta kyrkliga livet. 1906 stod det klart att det fanns två riktningar inom EFS: en äldre, bibeltrogen, konfessionell väckelselinje och en mer moderat konfessionell och kyrkotrogen. Kolmodin hörde till den senare.

Kolmodin startade 1906 skriftserien *Bibliska tids- och stridsfrågor*. Många tyckte att han försvarade den gamla teologin mot den liberala, men han hade frångått verbalinspirationsläran och menade att man inte kan betrakta GT och NT i samma mening som Guds ord. Särskilt stark blev kritiken mot honom, när han gav ut *Kristendomen och den urkristna församlingens bibel* (1908). Många var rädda för att EFS självständighet skulle äventyras och bibeltroheten försvagas. Men en del akademiker i Uppsala ansåg att han var konservativ.

Ledare för oppositionen mot Kolmodin och EFS styrelse var predikanten i Betlehems kyrkan i Stockholm Axel B. Svensson, som 1908 startade tidningen *Nya Väktaren*. I mars 1908 beslöt EFS styrelse att Kolmodins senaste bok skulle få ges ut i distribution på EFS Bokförlag. Men styrelsen uttalade 1909 att man höll fast vid den evangelisk-lutherska bekännelsens grund. Styrelsen bad Kolmodin att stå kvar – han hade ställt sin plats till förfogande. Styrelsen beviljades ansvarsfrihet av konferensen, som med acklamation sade ja till

Kolmodins grundständpunkt om Bibelns auktoritet. Men i december begärde Kolmodin avsked som missionsdirektor och styrelseledamot. Många EFS-are sörjde hans avgång.

På våren 1910 slöt sig en del av oppositionen samman till Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bibeltrogna Vänner (EFSBV). EFS konferens 1911 beslöt »att vid kommande konferenser varje ombudsfullmakt, som innehas av styrelsemedlem och predikant, anställd i Bibeltrogna Vänner samt av var och en som veterligen är antecknad medlem i sammanslutningen E.F.S.B.V. kasseras«.

De som tillhörde EFSBV fattade detta som uteslutning ur EFS. Konferensen kunde inte tänka sig att ha EFSBV som en del av EFS. EFSBV drog då som konsekvens av detta att man den 17 juni 1911 bildade Missionsällskapet Bibeltrogna Vänner. Detta blev ett luherskt-rosenianskt, inomkyrkligt sällskap, som snart sände ut predikanter och bildade missionsföreningar. Redan 1911 sände man också ut missionärer till Ostafrika.

Inre missionen

Om 1909 var ett dystert år för EFS, så var 1910 ett glädjefyllt år. Då grundades Svenska Bibelinstitutet (BI) på Hagaberg (Södertälje). Rektor blev Johannes Rinman och medhjälpare hans fru Elin. Det var EFS och DUF:s styrelser som tog beslutet. Från 1955 kallades BI Hagabergs folkhögskola. Många gick på BI för att få lära känna sin bibel.

Johannelunds Missionsinstitut såldes till Stockholms stad 1919, dels för att skolan stördes av nya byggnationer, dels för att EFS behövde pengar. Genom olika avtal med staden fick Johannelund stanna kvar till 1968.

Åren 1900–1910 ökade antalet missionsföreningar från 182 till 302.

Barn- och tonårsarbetet utvidgades, när Solglimten bildades 1912 och de första juniorföreningarna 1917 och 1918. Solglimten var för söndagsskolbarn för att väcka deras intresse för yttre missionen, och juniorföreningarna var för pojkar och flickor i åldern 13–17 år. DUF svarade för detta arbete.

År 1921 var det stor förlust för bokförlaget – över 1,5 milj. (nuvarande 28 milj.). Man hade inte gjort avskrivningar på inneliggande lager. Det blev ekonomisk krasch. Andra förluster bidrog också. Sedan Diakonistyrelsens Bokförlag startat 1910, tog fler och fler av Svenska kyrkans församlingar sina biblar från detta förlag.

Inre missionens ekonomisering måste göras om. Bland annat delades landet in i 14 distrikt, som man redan tidigare hade diskuterat. »Mer och mer av det ekonomiska ansvaret för predikoverksamheten måste överflyttas på den lokala eller provinsiella ledningen«, stod det i Budbäraren.

Det kom nya män i ledningen 1922. En tjänsteman på förlaget fick sluta, ordföranden avgick och en stor del av styrelsen byttes ut.

På 1920-talet blev nattvardsfrågan ännu mer aktuell. Många missionsföreningar ville fira nattvarden i egen lokal. Många predikanter ville själva dela ut nattvarden.

Nils Dahlberg (1894–1979) var missionsdirektor i EFS 1922–32 och dess missionsföreståndare 1933–1959. Han gjorde många resor till EFS missionsfält och höll otaliga predikningar i vårt land. Han ville ha god kontakt med Svenska kyrkan. Självt var han prästvigd. Han har kallats »den längste« missionsföreståndaren!

Styrelsen ville att EFS-arna skulle ta nattvarden i Svenska kyrkan, men man kunde också tänka sig att föreningarna hos domkapitlet begärde att få fira nattvarden i den egna lokalen med präst som utdelare. Det skedde i en del fall. Så kallade fria nattvardsgångar förekom också men sågs av många som frikyrkliga. 1927 kom det en ny nattvardsförordning, som gick ut på att bland andra EFS skulle få fira nattvard i egen lokal med domkapitlets medgivande under ledning av präst. Men denna lösning var inte tillräcklig. Fortfarande fick predikanterna inte dela ut nattvarden, men en del gjorde det ändå.

DUF:s Sångarförbund bildades 1923. Namnet ändrades efter en tid till EFS Sångarförbund och efter 1956 till EFS Musikförbund. 1935 anställdes Alvar Byström som sånginstruktör, sedan som förbundssekreterare. 1956 hade Sångarförbundet cirka 5 000 medlemmar. Otaliga gånger har sångarna sjungit ut evangelium och musikerna strukit under budskapet.

Yttre missionen

År 1898 började ju EFS ett arbete i Jubaland (Somalia). Det dröjde åtta år, innan de båda första döptes i Kismayu. De fick namnen Jakob och Johannes. På 20-talet gick arbetet framåt. Bland de evangeliska kristna fanns det 1925 250 tidigare muslimer.

I Hamburg byggde EFS 1907 en stor kyrka för sjömansmissionen – Gustaf Adolfskyrkan. Den invigdes av ärkebiskop Johan August Ekman. Man hade 1884 byggt en kyrka i Liverpool, Prins Gustaf Adolfs kapell.

EFS första missionärer kom ju in till Kunama i Eritrea 1866. Efter fyra år måste de fly till kusten. Efter nära trettio år kom mis-

sionärer tillbaka till Kunama, och 1910 döptes den förste kunaman, en hövding i Oganna. Hövdingens mor hade lagat mat åt C.J. Carlsson, en av EFS tre första missionärer i Kunama 1866.

I Indien fortsatte också missionens arbete. 1906 införde EFS där genom beslut av missionärskonferensen en obligatorisk kyrkoskatt, vars belopp församlingarna själva fick avgöra.

På 20-talet tog EFS ett annat viktigt steg i Indien. Man diskuterade med de ledande inom församlingarna inom Madhya Pradesh att bilda en evangelisk kyrka. 1923 bildades The Evangelical Lutheran Church of Central Provinces. Missionen svarade fortfarande för löner, sjukvård, skolor, barnhem m.m. Vid missionens 50-årsjubileum var antalet församlingsmedlemmar 2 357.

År 1926 bildades Evangeliska Kyrkan i Eritrea. EFS styrelse godkände konstitutionen. Man hade kyrkan i Indien som förebild.

På 1920-talet öppnades dörrarna för missionen i Etiopien. Dels utvidgades arbetet i Addis Abeba, dels kom EFS-missionärer in till Wollega (Gallaområdet). Onesimus fick värdefull hjälp. 1924 invigdes den första evangeliska kyrkan i Nakamte. Där fanns också ett sjukhus, invigt 1932, med svensk missionsläkare och svenska sjuksköterskor.

75-årsjubileet 1931

Jubileumsskriften gavs ut i två band i vanligt bokformat om sammanlagt 730 sidor. Titeln var *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen genom 75 år. Jubileumsskrift 1856–1931*. Under redaktion av missionsföreståndare Eskil Levander med bidrag av flera författare. Den stora översikten av EFS 75-åriga verksamhet var skriven av rektorn på Johannelund Sam Åberg.

Den första predikantavskiljningen i EFS historia skedde vid jubileumskonferensen 1931 (EFS 75 år). Sex predikanter avskildes för tjänst i EFS.

Det kom telegram från ärkebiskop Nathan Söderblom: »Välsignad har dess gärning varit. Vi välsigna dess framtid!«

Jubileumsgåvan blev 170 000 kr. (nuvärde 4,5 milj.)

371 missionsföreningar och 31 kretsföreningar var anslutna till EFS, 680 ungdomsföreningar till DUF med 27 560 medlemmar. 40 000 barn räknades in i söndagsskolorna, 8 500 flickor i Solglimten, 3 500 pojkar och flickor i juniorföreningarna.

Missionärernas antal var 88, församlingsmedlemmarnas 73 500. I sjömansmissionen verkade sju anställda.

Antalet predikanter med Stiftelsens betyg var över 200. Gåvomedlen 1931 var 1 miljon. (nuvärde 26 milj.)

Åren 1856–1930 spred EFS över 5 milj. ex. biblar och bibeldelar.

Predikantavskiljning

Vid EFS konferens den 20 juni 1931 inträffade något för första gången i EFS historia. Sex predikanter avskildes för tjänst i EFS.

Under ett år före konferensen 1931 hade frågan diskuterats i EFS styrelse och dess verkställande utskott. Efter viss tvekan lät styrelsen »inhämta« predikanternas mening och beslutet blev att avskilja predikanter på vissa villkor: genomgången kurs vid Johannelund, ett års vitsordad predikantverksamhet, vitsord av två av EFS ledning kända personer. Vid avskiljningsakten skulle predikanterna svara på vissa frågor, bland annat om de var villiga att utöva sin verksamhet på den evangelisk-lutherska bekännelsens grund. Sedan böjde predikanterna knä vid altaret, och närvarande ledamöter i EFS styrelse lade händer på deras huvud och läste högt Fader vår.

Predikanterna avskildes för uppdraget att predika i EFS tjänst. Även icke avskilda kunde få predikantbetyg, men avskiljningen höjde predikanternas status.

FJÄRDE 25-ÅRSPERIODEN 1931–56

Yttre missionen

År 1935 intog Italien under Mussolini största delen av Etiopien. EFS missionärer i Eritrea blev alla utvisade och måste resa till Sverige. 1936 blev missionärerna i de av italienarna ockuperade områdena i Etiopien utvisade. De som var i Nakamte och Nedjo hade rätt att stanna kvar – de områdena var inte ockuperade – men svenska UD rådde EFS att ta hem också missionärerna där. I de områden missionärerna lämnade måste församlingarna klara sig själva. – Från Jubaland blev missionärerna också utvisade.

1945 startade Danielson High School i Chhindwara (Indien), uppkallad efter missionär Anders Gustaf Danielsson (1849–1926). Han var i Centralprovinserna från 1877 till sin död. Han blev teologie hedersdoktor vid teologiska fakulteten i Uppsala 1911 på grund av sina förtjänstfulla insatser i fråga om att främja kristen litteratur på hindispråket.

År 1942 blev Etiopien åter självständigt, och året efter återvände missionärerna till Etiopien och ett år senare till Eritrea. Till Jubaland återvände inte missionärerna.

På 1950-talet gick en stark väckelse fram i de områden i Etiopien, där EFS missionärer var placerade.

Hösten 1936 reste 13 missionärer till Indien. I Centralprovinserna i Indien startade Danielson High School i Chhindwara 1945. År 1949 integrerades mission och kyrka i Centralprovinserna. Kyrkan blev i stort sett självständig, men missionärerna blev medlemmar i synoden. En president utsågs, E. Raman. All egendom, som tillhört EFS – utom missionärsbostäderna – överlämnades som gåva till kyrkan.

Från 1935–36 var alla EFS-missionärer – utom en i Eritrea – borta från Ostafrika. Då föddes tanken att söka ett nytt fält för Afrika-mission. Därför kontaktade EFS tyska missionärer för att söka efter ett nytt fält. 1938 beslöt EFS konferens att ta upp mission i Tanzania.

»Många gräto – glädjetårar – över att på nytt få sända fridsbudbärare till Ostafrika.«

Så kom andra världskriget. Tyskarna i Tanzania – varav många var nazister – internerades. Augustanasynoden bad EFS ta hand om Berlinmissionens fält i Södra höglandet. Och det gjorde EFS.

Illembula i Södra Högländet i Tanganyika (Tanzania). Här fick EFS ansvaret för en missionsstation 1942. Där fanns och finns också ett missionssjukhus. (T.h.) Herbert Uhlin (1898–1976). Han var missionär från 1927 till 1933 i Jubaland. 1938 blev han missionär i Tanganyika (Tanzania) och 1954 rektor vid det lutherska teologiska seminariet i Makumira.

Kyrkan i högländet växte snabbt. 1940 var där 20 000 medlemmar, 1964 114 000. 1954 bildades ett lutherskt teologiskt seminarium i Makumira med EFS-missionären Herbert Uhlin som rektor.

Till vissa missionärens uppgift har också hört att översätta Bibeln eller bibeldelar till de språk som talades i de områden där de arbetade. Dessutom har missionärer gett ut böcker på olika språk för bland annat undervisningen och den personliga andakten.

Inre missionen

EFS är rikt på folkhögskolor, har det sagts – och det stämmer. Åtta stycken. Ju längre tiden går och ju färre medlemmar EFS har, desto mer framstår åtta folkhögskolor som väldigt många för en så begränsade rörelse som EFS är i dag. År 1933 startade EFS första folkhögskola. Det sammanföll medvetet med en tillbakagång av kristendomsämnet på grundskolans schema och folkhögskolan blev ett slags friskola med möjlighet att ge unga människor rustning för livet utifrån en kristen värdegrund. I dag är förmodligen folkhögskolorna EFS främsta kontaktyta mot samhälle och människor.

Det började med EFS praktiska läroverk i Umeå 1920. Det var kombinerat med en folkhögskolelinje. Läroverket lades ner, och folkhögskolan flyttade till Nyåker och 1933 till Frostkåge och kallades Solviks folkhögskola. Ytterligare sju folkhögskolor finns. Vi anger dem med plats och startåret inom parantes: Mellansel (1934), Sundsgården (1938), Hålland (1938), Strömbäck (1955), Hagaberg (1955; började 1910 som Svenska Bibelinstitutet), Glimåkra (1959) Hjälmed (1957). Några började som ungdomsskolor.

EFS predikanter hade länge funderat på att bilda ett förbund för att tillsammans kunna göra sin röst hörd. 1936 bildades Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Predikantförbund. Den förste ordföranden var Emil Svensson (Umaerus).

Juniorläger började man ordna redan mot slutet av 1910-talet. Deras antal växte starkt på somrarna, och dessa läger fick betyda mycket för tonåringarna.

SSL, EFS Seminarist och Lärarförbund, bildades 1939. Förbundet anslöt sig till EFS och DUF. Namnet ändrades senare till EFL.

I början på 40-talet fanns det olika studieförbund men inget

Riksjuniörläggret på Bibelinstitutet (nu Hagabergs folkhögskola) 1943 med 700 juniorer samlade. Det första riksjuniörläggret hölls 1925 på Brunnsnäs nära Ulricehamn då 12 juniorer deltog.

som passade EFS. Därför bildades 1943 DUF:s Korrespondensinstitut. Det kallades sedan EFS Korrespondensinstitut. Rektor blev Margareta Malmgren. Redan året efter hade institutet 4 000 deltagare. 1948 bildades Stiftelsens Studieförbund, under vilket K.I. sorterade.

På grund av omdaning av city i Stockholm måste den gamla Betlehems kyrkan från 1840 rivas 1953. En ny Betlehems kyrka byggdes i ett stort kontorshus på Luntmakargatan och invigdes 1 söndagen i advent 1956. Den gamla och den nya Betlehems kyrkan har aldrig ägts av EFS centralt. Den gamla ägdes av Betlehems kyrkostiftelsen, den nya ägs av EFS Mittsverige.

Bokförlaget fortsatte sin utgivning dels av uppbyggliga böcker,

dels av berättelseböcker. Det kom också böcker om missionen. *Korta Dagbeträktelser* av C.O. Rosenius gavs ut 1946. År 1940 kungjordes resultatet av en litterär pristävlan. 40 manus kom in och vann gjorde Ulla Isaksson med *Trädet*.

EFS och Svenska kyrkan

I Oslotidningen *Aftenposten* intervjuades 1947 missionsföreståndare Nils Dahlberg och han sade bland annat att statskyrkan och prästerna i Sverige inte alltid har haft stor förståelse för inre missionen. Därför är klyftan mellan kyrkan och missionen stor.

År 1938 radiointervjuade den mycket välkände reportern Lubbe Nordström biskop Torsten Bohlin, Härnösand, om det andliga läget i dagens Norrland. Bohlin sade bland annat: »Denna väckelserörelse (EFS) karaktäriseras av ett allvar, som har visat sig mycket befruktande för vårt kyrkliga liv.«

I slutet på 40-talet och början av 50-talet var det många samtal mellan en grupp EFS-are och en kyrklig grupp. Dessa samtal var en följd av att EFS ledning ville ha rätt för EFS-predikanter att tjänstgöra vid distributionen av nattvarden. Men biskopsmötet menade att detta stred mot lagen. Biskopsmötet skrev till EFS styrelse att man fruktade för en frikyrkobildning. En delegation EFS-ledamöter, biskopar och andra kom 1953 efter långa överläggningar fram till följande preliminära diskussionsunderlag i nio punkter. Bland annat står det:

1. Samarbete inledes beträffande hednamissionen.
2. Samarbete sker likaledes beträffande inre missionen.
3. EFS och kyrkans föreningar bör betraktas som jämställda organ.

...

6. Om genom nödiga författningsändringar möjligheten beredes icke prästvigda att hålla nattvard eller biträda vid distributionen, blir naturligt att predikanterna legitimeras härför.

Vidare skulle Diakonistyrelsen kunna utse en ledamot i EFS styrelse.

EFS styrelse behandlade diskussionsunderlaget 1953 och kom fram till att tiden inte var mogen för en sådan överenskommelse. »Stiftelsens styrelse förklarar att den framgent vill fortsätta efter de gamla principerna och stadgarna men anser sig icke kunna vidtaga några åtgärder mot föreningar (senare tillägg: och predikanter), som gå en annan väg.« De flesta predikanter ville få rätt att dela ut nattvarden.

I ett uttalande av Sveriges biskopar, undertecknat av ärkebiskop Yngve Brilioth, heter det bland annat: »Vi vädja till predikanterna att med den kristliga övervinnelse, som sätter kanske kärvordna personliga önsknings å sido, bruka sitt inflytande bland Stiftelsens folk för att bevara kyrklig ordning och församlingsgemenskap.«

Resultatet blev alltså att om missionsföreningar och predikanter själva tog hand om nattvardsutdelningen, skulle EFS styrelse inte ingripa.

År 1953 fick predikanterna rätt att bära ämbetsdräkt: rundkrage och kaftan.

År 1954 tillerkände Kungl. Maj:t EFS predikanter vigselrätt. Men frågan om vilka EFS-anställda som skulle få vigselrätt förhållades.

Men predikanternas huvuduppgift har ändå alltid varit att predika med Bibeln som grund och tolkad av den evangelisk-lutherska

Jubileumskonsert i Kungl. Tennishallen vid jubileumskonferensen 1956, då EFS fyllde 100 år. EFS Sångarförbund stod för sången och musiken under ledning av musikdirektör Johan Wallin, organist i Betlehemskyrkan. Sångarnas och musikanternas antal var ca 500.

bekännelsen och av C.O. Rosenius. Predikan har varit undervisande och väckande, och större eller mindre väckelser har brutit ut i olika delar av landet.

100-årsjubileet 1956

Jubileumsboken blev denna gång en så kallade bokfilm i stort format på 404 sidor med över 1 200 illustrationer. Boken trycktes i 4 000 exemplar, och 1956 såldes 3 900 ex. Linnebandet kostade 60 kr. (nuvärde 700 kr.). Allan Hofgren redigerade boken.

Jubileumskonferensen sträckte sig över åtta dagar. Huvudtalare var professor O. Hallesby från Oslo.

Jubileumsinsamlingen inbringade 800 000 kr. (nuvärde 9 milj.) Ordinarie gåvor 1956 var 3 milj. (34 milj.).

Det fanns jubileumsåret 273 ordinarie predikanter, 129 missionärer, 1 426 nationella medarbetare, 71 909 församlingsmedlemmar på missionsfälten.

I Sverige fanns 770 missionsföreningar, 34 kretsorganisationer och 752 gudstjänstlokaler.

Till DUF var anslutna 343 missions- och ungdomsföreningar med 10 794 medlemmar, 430 ungdomsföreningar med 14 589 medlemmar, 547 juniorföreningar med 9 169 medlemmar, 148 PG-föreningar med 2 156 pojkar, 313 solglimtsföreningar med 5 805 flickor, 925 söndagsskolor med 30 155 barn. DUF och de olika grupperna lämnade underhåll till 35 missionärer.

I ett upprop för jubileumsinsamlingen sägs att EFS hade 47 000 medlemmar. Denna siffra har inte gått att kontrollera.

Torbjörn Larspers

Vision, utmaning och omställning – hemlandsarbetet 1956–2006

Åren 1956–2006, den 5e och 6e 25 års-perioden, var en tid av fortsatt snabb samhällsförändring, ekonomisk utveckling, politiska reformer, utbyggnad av offentlig sektor, folkomflyttning inom landet och från 1960-talet ökad internationalisering samt invandring. Materiellt var perioden rik. Samtidigt förändrades situationen för kyrkorna i landet. Sekulariseringen fortsatte, kristen tro marginaliserades och kyrkornas verksamhet fick ett allt större fritidsutbud att konkurrera med. 1953 infördes fullständig religionsfrihet och mot slutet av perioden skildes staten och Svenska kyrkan från varandra. Perioden 1956–2006 var en tid när folkrörelserna fick det svårt att rekrytera nya medlemmar. Samtidigt fortsatte en teologisk utveckling som stora delar av EFS-rörelsen inte tyckte stämde med bibelordet.

Hur skulle EFS som en inomkyrklig evangelisk-luthersk rörelse inom Svenska kyrkan med betoning på personlig tro, mission och lekmanngaagemang möta den nya tidens utmaningar? Viktiga frågor under de 50 åren var EFS relation till Svenska kyrkan och hur den borde utformas.

Patrullriks i Manjärv, 1972.

FRÅN LANDSBYGD TILL STAD (1956–1980)

Perioden efter andra världskriget innebar stora folkomflyttningar inom landet. Många lämnade landsbygden där de små jordbruken inte längre bar sig för att söka utbildning och arbete i städerna. Utflyttningen från landsbygden gjorde att många missionsföreningar lades ned. Många missionshus stängdes och omvandlades till privatbostäder och bystugor eller stod övergivna.

Stora delar av folket flyttade till Norrlands kuststäder och till Mälardalen. Även längre söderut i landet flyttade många från landsbygden men flytten gick i dessa områden inte lika långt då det fanns

stora städer på närmare håll. 1956 bodde 40 procent av befolkningen på landsbygden. Statliga beräkningar menade på 1950-talet att i mitten av 1960-talet skulle denna siffra minska kraftigt. EFS ledning såg vad som höll på att ske. Utvecklingen oroade. EFS hade sin viktigaste förankring på landsbygden. Henry Wiklund har räknat ut att under perioden 1946–1971 bodde i genomsnitt 78 procent av EFS-medlemmarna på landsbygden. Urbaniseringen var en utmaning för EFS, men före 1950-talets mitt ägnades inte mycket intresse åt denna fråga inom rörelsen. Visserligen hade missionssekreterare Johannes Karlsson redan 1945 velat rikta EFS styrelses och distriktsföreståndarnas uppmärksamhet på att rörelsen var svagt representerat i städerna. Anledningen till att EFS inte tidigare satsat i städerna ansågs ha varit att man varit aktsam om relationen till Svenska kyrkan. 1956 lyfte DUF:s ungdomssekreterare åter frågan vid en ledarkonferens. EFS ledning började nu att tänka om i tätortsfrågan.

Det var inte bara så att stora delar av befolkningen i allmänhet flyttade från landsbygden till de större samhällena och städerna, många EFSare gjorde också denna omflyttning. För EFS-rörelsen blev det därför av två skäl viktigt att tydligt finnas i städerna – för att etablera andliga hem för de EFSare som flyttade in i städerna och för att nå de delar av den övriga befolkningen som flyttade. På 1950-talet konstaterades att EFS enbart hade verksamhet i 77 av landets 133 städer och 203 av de 800 tätorterna. EFS uttryckte på 1960-talet en tydlig önskan att »komma in« i städerna. Men detta kostade, och resurser för storstadsarbete fanns inte.

Tankar framåt

År 1962 tillsatte EFS styrelse en särskild kommitté, Tätortskommittén, som 1962–1964 skulle arbeta med urbaniseringsfrågan och hur EFS kunde möta den nya situationen. Kommittén menade att tätorterna borde bli centralorter för rörelsens arbete, att predikanterna skulle engageras i skolornas kristendomsundervisning och morgonsamlingar samt att rörelsen skulle inrätta studenthem i universitetsstäderna. Dessutom att EFS skulle satsa på ungdomsledare för att starta barnverksamhet i städerna och att tätortskommittéer skulle startas i alla distrikt. En svårighet i EFS tätortssatsning var att en del predikanter uttryckte tvekan inför att arbeta i de större städerna. För de predikanter som skulle arbeta i Stockholms-, Uppsala- och Västeråsområdena erbjöds på slutet av 1960-talet särskild fortbildning i tätortsfrågor. EFS startade även en särskild tätortslånefond där missionsföreningar kunde låna pengar till byggnadsprojekt i städer och tätorter.

Nysatsningar i städer och tätorter

Som ett led i storstadssatsningen förändrade EFS styrelse 1962 distriktsindelningen i Mälardalen och bildade det 14:e distriktet som omfattade Stockholms och Uppsala län. Genom att bilda ett »storstadsdistrikt« menade styrelsen att det blev bättre möjligheter att möta den inflyttning som var.

Konkreta satsningar i storstad vid mitten av 1960-talet var de EFS-arbeten som växte fram i Hammarby och Sättra i södra Stockholm. Sättra-projektet hade sin grund i att Betlehemskyrkan ville bygga pensionärsbostäder och fick tomt för detta i stadsdelen Sättra. Ett kristet pensionärsboende bör ha ett andaktsrum resonerade man.

Under planeringen började tankar väckas att man kanske borde bygga ett större andaktsrum och även bjuda in dem som bodde i närområdet till gudstjänster och samlingar. Sättrakyrkan blev en samarbetskyrka tillsammans med Svenska kyrkan och kyrkan blev färdig i april 1966. Pensionärsbostäderna stod färdiga ett halvår senare.

Blaiseholmskyrkan i centrala Stockholm var en av EFS två stora kyrkor i huvudstaden. Den drevs av en egen stiftelse. Vid 1950-talets slut samlades inte längre så mycket folk i Blaiseholmskyrkan som tidigare. Kyrkan såldes och den sista gudstjänsten hölls 5 april 1964. 600 000 kronor av köpeskillingen skulle EFS enligt överenskommelse ge till Stockholms Stadsmission, som tidigare fått 100 000 kr. EFS styrelse beslutade att arbete skulle upptas på Hammarbyhöjden i södra Stockholm. Innan en permanent kyrka kunde byggas startade arbetet hösten 1964 i Hammarbyskolans aula för att senare flyttas över till en så kallad vandringskyrka innan Hammarbykyrkan stod färdig.

Blaiseholmskyrkan hade under lång tid varit en av huvudlokaler för EFS årskonferens. När kyrkan var såld samlades 1964 års konferens i Filadelfiakyrkan i Stockholm. Sedan Blaiseholmskyrkan sålts fanns inte längre någon EFS-lokal i Stockholm som kunde rymma hela konferensen.

Vid denna tid började även de första planerna på en kyrka i Akalla ta fart. Vi ser här en tydlig satsning på arbete i de uppväxande förstäderna. Dessa tidiga samarbetskyrkor fick vara med att bana väg för nya satsningar på samarbetskyrkor över hela landet.

Till samarbetskyrkorna kommer vi att återvända längre fram.

Einar Thurfjell ny missionsföreståndare

Sommaren 1959 blev Einar Thurfjell ny missionsföreståndare. Han ersatte då Nils Dahlberg som innehaft denna post under 26 år. Thurfjell hade tidigare verkat som missionär för EFS i Afrika och Indien och varit sekreterare för utlandsmissionen.

Dahlberg hade verkat inom EFS i 40 år, sedan 1933 som missionsföreståndare. När han slutade gjordes en insamling i rörelsen. 160 000 kr kom in till renovering av Johannelunds Missionsinstitut.

Samtal med Svenska kyrkan

Den nye missionsföreståndaren Einar Thurfjell och den nyss avgångne missionsföreståndaren Nils Dahlberg tog 1959 initiativ till samtal med Svenska kyrkans högsta ledning om EFS ställning i kyrkan. En serie av samtal hade genomförts redan tidigare på 1950-talet. EFS ledning föreslog 1959 att ett samarbetsråd ska inrättas i vilket EFS och Svenska kyrkan kontinuerligt skulle mötas. Biskopsmötet bejakade detta och Samarbetsrådet tillsattes och höll sitt första sammanträde i januari 1962. Samtidigt skrev Torsten Nilsson en serie ledare i *Budbäraren* där han verkade för fördjupat samarbete och att båda parter skulle lägga gamla konflikter och irritationer bakom sig. Ett önskemål som EFS nämnde tidigt i processen var att predikanterna skulle få medverka vid nattvardsfirande. Nattvardsfrågan var viktig och utan att den fick en lösning som båda parter kunde acceptera skulle det vara svårt att komma vidare. På det regionala planet började regionala samarbetsråd EFS-Svenska kyrkan att tillsättas under slutet av 1960-talet.

DUF blir EFU

Under senare delen av 1950-talet minskade EFS barn- och ungdomsverksamhet. 1956 var ca 47 700 barn inskrivna i verksamheten, 1966 hade denna siffra minskat till ca 31 100. Ett problem för barn- och ungdomsverksamheten ansåg man låg i organisationen. Under senare delen av 1950-talet utreddes hur ungdomsarbetet bäst skulle organiseras för att motverka denna nedgång. 1959 sändes ett förslag ut på remiss till olika instanser. Förslaget gick ut på att EFS-rörelsen även fortsättningsvis skulle ha ett självständigt ungdomsförbund men att större enhetlighet i rörelsens organisation borde åstadkommas. DUF-namnet skulle dessutom försvinna och ersättas av EFU (EFS Ungdom). Lokalt tänkte man sig att missionsföreningen borde ansvara för all verksamhet, alltså även barn- och ungdomsarbetet. Även ungdomar skulle ha yttrande- och rösträtt i missionsföreningen och ett särskilt ungdomsråd borde inrättas i alla föreningar. Vid årsskiftet 1960/61 behandlade DUF: s och EFS styrelser förslaget om omorganisation vilket godkändes. EFS och DUF: s årsmöten beslutade 1961 om denna omorganisation. Beslutet bekräftades 1962.

Söndagsskolan

År 1955 hade EFS 925 söndagsskolor med 2 607 ledare och 30 155 barn. Barnen samlade under 1955 in 144 000 kr till utlandsmissionen och gav underhåll till 15 EFS-missionärer. På EFS expedition arbetade en söndagsskolesekreterare, EFS gav ut textserier för söndagsskolan och i distrikten fanns egna resurspersoner för söndagsskolan. Till detta kom att det fanns ett antal anställda som reste i landet som inspiratörer för söndagsskolan. Redan på 1950-talet märkte man att

söndagsskolan började att gå tillbaka. 1952 anses ha varit ett brytpår när minskningen började. Man nådde inte längre lika stor del av barnkullarna som tidigare. 1960 samlade EFS söndagsskolor 24 140 barn.

Under 1960-talet fortsatte söndagsskolan att tappa deltagare. Barnen kom inte lika naturligt som tidigare. Ännu 1970 räknade de kristna samfundet att man i söndagsskolorna tillsammans nådde 25 procent av alla barn i landet. Även om denna siffra var hög hade söndagsskolan gått tillbaka kraftigt sedan 1940- och 1950-talen. Även EFS-verksamheterna miniorer och FG/PG kände av nedgången.

Under 1970- och 1980-talen fortsatte söndagsskolan att tappa. De familjer som hade mer regelbunden kontakt med EFS fortsatte att sända sina barn till söndagsskolan medan barn som kom från andra familjer till stor del slutade att komma. Orsakerna till denna förändring var främst ett utökat utbud av fritidsaktiviteter och TV för barn – alltså en hårdare konkurrens för söndagsskolan att göra sig gällande – förändrade familjevanor och fortsatt sekularisering.

Under 1980- och 90-talen skedde dock parallellt med söndagsskolans nedgång en uppgång för andra former av barnverksamhet. Här kan förskolor, öppna förskolor, babyrytmik och andra former av barnverksamhet nämnas.

Tid åt Gud

På 1950-talet började »Tid åt Gud«-kurser att hållas på flera av EFS folkhögskolor. Kurserna var ett samarbete mellan folkhögskolan, EFU och EFS evangelisationskommitté. Den första kursen hölls 1957. Många av dem som gått kursen arbetade sedan som korttidare inom EFS, både i Sverige och i utlandet, och alla blev bättre rustade

att ta ansvar i den kristna verksamheten. Många har sagt att »Tid åt Gud«-kursen var en viktig riktningvisare i deras liv.

Folkväckelsen som kom av sig

Vid mitten av 1950-talet tyckte sig EFS ledning se tendenser till en mer allmän väckelse. Allt fler började att samlas i missionshusen, och en del kom till tro. På några platser fick denna väckelse tydliga nedslag. Men skeendet stannade av. 1959 kunde EFS ledning konstatera att det inte blev den mer allmänna väckelse man hoppats på och bett för.

Stiftelsens Industrikontakt

Arbetarna vid industrierna var en grupp som EFS styrelse menade inte nåddes fullt ut av kyrkans arbete. 1955 startades därför Stiftelsens Industrikontakt (SIK). Den skulle söka kontakt med befolkningen i främst industriorter. Några predikanter avdelades för detta uppdrag och anställdes av EFS centralt. SIK arbetade med besök på arbetsplatser och ordnade möten på kvällarna på industriorterna. Vid mitten av 1960-talet rapporterade SIK-predikanterna att de varje år besökte 30 industriorter och städer. På dessa platser uppsökte de 120 fabriker och höll 160 lunchmöten och 90 offentliga möten, alltså cirka 26 möten varje månad. Lunchmötena på fabrikerna samlade varje år cirka 10 000 deltagare. De offentliga mötena hölls normalt i EFS-lokalen om sådan fanns. SIK verkade drygt 9 månader per år, från början av september till mitten av juni. Under somrarna låg mycket av arbetet i industrierna nere. SIK fortsatte sin verksamhet till slutet av 1970-talet.

Socialt arbete

EFS arbete har mestadels haft evangeliserande och pastoral inriktning. Vid slutet av 1950-talet togs initiativ till att starta socialt arbete för människor som hade det svårt. 1959 utsåg EFS styrelse ett socialutskott, senare anställdes en särskild socialsekreterare. Ett konkret utslag för den sociala strävan var startandet 1962 av Kristen Rådgivning på Tegnérgatan 34 i Stockholm. Det var ungdomarna i Betlehemskyrkan som ville göra en insats för nödställda och erbjöd mänsklig kontakt och stöd främst i form av samtal. Kristen Rådgivning var öppen tre kvällar och en dag i veckan. I januari 1969 startade stadsmissionen i Sundsvall på initiativ av EFS socialsekreterare Nils-Erik Lundgren. Stadsmissionen ägnade sig åt social verksamhet bland stadens nödställda.

Kvinnor som präster och predikanter

År 1958 beslutade Svenska kyrkan att öppna prästämbetet även för kvinnor. Två år senare vigdes de första kvinnorna till präster. Delar av Svenska kyrkan, inte minst högkyrkligheten, protesterade mot denna förändring. Inom EFS, med sin lågkyrkliga ämbetsyn, innebar reformen däremot inga större motsättningar. I ämbetsdebatten på 1950-talet var EFS kritisk till högkyrkligt ämbets tänkande och ifrågasatte att detta prästideal var nytestamentligt. EFS styrelse valde att inte svara på den remiss om kvinnors tillträde till prästämbetet som skickades till den från Svenska kyrkans biskopsmöte. 1963 gjorde EFS årsmöte ett uttalande där det önskade att ämbetsfrågan skulle kunna läggas åt sidan för att istället lyfta upp det allvarliga andliga läget i landet. I uttalandet ville EFS även hellre betona vikten av att ett *rätt* evangelium predikades än *vem* som förkunnade det.

Hösten 1959 började tre kvinnor att läsa på Johannelund. Två av dem förberedde sig för verksamhet i utlandsmissionen, medan en av dem såg sin kallelse i hemlandsmissionen. För EFS var detta något nytt. Den första avskiljningen av en kvinna som predikant i hemlandsmissionen skedde vid årskonferensen 1965. Då avskildes ungdomssekreterare Gunhild Lundberg (gift Olsson).

EFS Sjömansmission

År 1958 arbetade EFS Sjömansmission på fyra platser; Liverpool, Hamburg, Lübeck och Bremen. Svenska kyrkans Sjömansvårdsstyrelse arbetade samma år på 27 platser. I mitten av 1960-talet lade EFS Sjömansmission ned sin verksamhet i Bremen och Lübeck. Svenska fraktfartyg gick nu längs andra rutter och fartygen låg i jämförelse med tidigare decennier inte längre i hamn särskilt länge. Sjömännen hade inte på samma sätt som tidigare möjligheter att söka upp sjömanskyrkorna. Frågan började ställas om EFS skulle förändra sin sjömansmission och om man skulle fortsätta med egen sjömansmission eller integrera detta arbete i Svenska kyrkans.

År 1970 startade diskussioner med Svenska kyrkans Sjömansvårdsstyrelse om integrering av EFS Sjömansmission med kyrkans. Och så blev det från 1 oktober 1971. I första hand skulle detta ske på försök under två år. EFS fortsatte under en period att äga fastigheterna i Liverpool och Hamburg och vid tillsättning av tjänster skulle EFS tillfrågas. Från 1 januari 1974 var EFS sjömansverksamhet helt integrerad i Svenska kyrkans Sjömansstyrelse (senare Svenska kyrkan i utlandet, SKUT). I och med det avslutades en verksamhetsgren inom EFS som funnits sedan 1869. Fastigheterna i Hamburg och Liverpool överlämnades till Sjömansvårdsstyrelsen som gåva

Nya testamentet på vår tids språk

EFS bokförlag gav från 1964 ut David Hedegårds översättning av Nya testamentet, *Nya testamentet på vår tids språk*. Denna utgåva av NT blev under flera år en försäljningssuccé för förlaget. Det skulle dröja ytterligare nära 20 år innan NT-81 skulle komma. Under lång tid hade det funnits behov av en översättning i nyare språkdräkt. EFS har i alla tider varit en bibelrörelse och EFS bokförlag har givit ut biblar, bibeldelar och bibelkommentarer. Att ge ut en ny översättning av NT var ett stort arbete men också en viktig insats för att hjälpa samtidigt att upptäcka bibeln. Översättningen godkändes av Skolöverstyrelsen för användning i skolorna. I olika utgåvor kom *Nya testamentet på vår tids språk* ut i cirka en miljon exemplar.

Provinsombuden

Ända sedan starten 1856 hade EFS haft särskilda ombud, provinsombud, ute i landet. Dessa provinsombud utsågs av styrelsen och skulle representera EFS och från början även ha tillsyn över kolportörernas verksamhet. Provinsombudsinstitutionen var viktig bland annat därför att ganska många av Svenska kyrkans präster var provinsombud för EFS. Vid sekelskiftet 1900 var cirka 10 procent av landets präster provinsombud för EFS! Samtidigt var systemet med provinsombud kritiserat. Provinsombuden hade nämligen rätt att rösta vid EFS årsmöte. Provinsombudens röststyrka hade visserligen minskats, men många såg detta som en rest av ett odemokratiskt beslutsfattande inom EFS. År 1964 avskaffades provinsombuden efter beslut om stadgeändring på denna punkt 1963 och 1964.

Ambulerande årskonferenser och valberedning

Vid 1965 och 1966 års årsmöten beslutade om ändring av EFS stadgar så att årskonferensen kunde läggas på annan plats än i Stockholm. 1970 hölls konferensen för första gången utanför Stockholm, i Uppsala. 1971 års konferens förlades till Skellefteå och 1972 hölls konferensen i Örebro. Årsmötena 1965 och 1966 beslutade även att styrelsen inte själv längre skulle vara valberedning inför årsmötet utan att en särskild valkommitté skulle utses där varje distrikt skulle ha en ledamot för varje påbörjat 3 000-tal medlemmar. Införandet av en fristående valberedning bröt styrelsens rätt alltsedan EFS bildande att själv föreslå styrelsekandidater. Den fristående valberedningen och borttagandet av provinsombuden något år tidigare var de slutliga stegen i demokratiseringen av EFS, en process som startat 1874.

Johannelund till Uppsala

Redan i början av 1960-talet hade den framtida förläggningen av Johannelunds Teologiska Institut diskuterats. Industrier hade vuxit upp nära Johannelund vid Ulvsundasjön i Bromma församling. Djursholm, Lidingö, Sköndalsbro och Saltsjö-Duvnäs hade diskuterats i EFS styrelse som möjliga framtida platser att bygga ett nytt missionsinstitut på. Ett förslag som diskuterades under en period var att lägga ned Hagabergs folkhögskola och förlägga Johannelund dit. Våren 1966 började styrelsen att överväga möjligheten att bygga det nya Johannelund i en av universitetsstäderna Lund eller Uppsala. Placeringen av missionsinstitutet diskuterades även utifrån det övergripande målet för EFS att koncentrera mer verksamhet till städer och tätorter. Genom att förlägga Johannelund till en större stad

kunde studenterna få direkt praktisk övning i arbete i stad. Våren 1966 bestämdes att två år av den fyraåriga predikantutbildningen skulle ligga på Hagabergs ledarskola. Slutligen bestämde sig EFS styrelse för att bygga det nya Johannelund i Uppsala. Tomt uppläts i det nya Lötenområdet. I januari 1969 satte bygget igång. Hösten 1967 togs ingen ny klass in på det gamla Johannelund och vårterminen 1968 blev den sista i de gamla byggnaderna. Under perioden hösten 1968 till sommaren 1970 var undervisningen förlagd till Hagaberg. 23 maj 1970 kunde invigning av det nya missionsinstitutet i Uppsala ske. Namnet Johannelund togs med. På det nya Johannelund utsågs Torsten Nilsson att fortsätta som rektor, Kurt Åberg som direktor och Birger Olsson att fortsätta som lärare. Från 1972 var Agne Nordlander rektor.

År 1974 startade »missionslinjen« på Johannelund för studenter som tänkte sig studera till en teologie kandidat-examen och sedan arbeta som missionärer i utlandet. Dessa studenter läste delar av sin utbildning på Johannelund och delar på Teologiska institutionen vid Uppsala universitet. »Missionslinjen« var viktig inte minst då den visade på framtida utvecklingsmöjligheter för Johannelund där samarbetet med den teologiska fakulteten var en viktig beståndsdel.

Vid slutet av 1970-talet diskuterades om inte Johannelund skulle kunna erbjuda även en 5-årig teologisk utbildning i samverkan med teologiska fakulteten i Uppsala. Denna linje tänktes vara en alternativ utbildningsväg för att bli präst i Svenska kyrkan. Vid Johannelund skulle teori och praktik varvas i prästutbildningen. Skisser på den tänkta utbildningen presenterades för biskopsmötet som 1980 beslutade att godkänna denna utbildningsväg.

Hösten 1982 startade på Johannelund de terminslånga missio-

närskurserna på vilka utsända från EFS, SKM, Lutherska Världsförbundets svenska sektion och Lutherhjälpen gick. Tre år senare började en särskild utbildning inom ramen för »Mission to Western Youth in India«, ett projekt understött av EFS, SKM, SKUT och Örebromissionen, där kristna från Sverige åkte till Indien för att hjälpa västerländska ungdomar.

År 1990 ersattes rådet för Johannelund med en skolstyrelse och 1993 fick Johannelund rätt att utfärda högskoleexamen på 80 poäng. Namnet ändrades till Johannelunds Teologiska Högskola

Bibelsynsdebatt

I samband med diskussionerna att flytta Johannelund från Bromma till Uppsala aktualiserades EFS bibelsyn. Johannelunds rektor Torsten Nilsson, tillika ledamot av EFS styrelse, menade att de ökade kontakterna med universitetet skulle innebära att rörelsen måste reflektera över sin bibelsyn och uppmanade EFS styrelse att behandla denna fråga. Torsten Nilsson erkände sig själv till en moderat historisk-kritisk bibelforskning som en metod att förstå det skrivna ordet och att bibelns innehåll skulle tolkas kristologiskt och soteriologiskt, alltså ur frälsningsavsikt. En del av EFS styrelse reagerade mot denna bibelsyn och menade att den var farlig. Ledare för denna del av styrelsen blev Olof Enggård. Kritik mot Nilssons bibelsyn kom även från David Hedegård vars översättning av NT ju EFS givit ut. Hedegårds kritik drabbade även Birger Olssons bibelsyn, vid denna tid lärare på Johannelund och sekreterare i 1968 års bibelkommission. I oktober 1969 lämnade Torsten Nilsson sina uppdrag i EFS då han menade att EFS styrelse inte längre enhälligt stödde honom och att anklagelserna mot honom fortsatt. Tolv av styrelsens

ledamöter uttalade i november 1969 sitt odelade förtroende för Nilsson medan fyra ledamöter reserverade sig till förmån för egen skrivning. Styrelsemajoriteten menade att enighet rådde om det centrala och att det i perifera frågor måste finnas rum för olika uppfattningar. Henry Wiklund sammanfattar bibelsynsdebatten med orden: »De två riktningar, som styrelsen var sammansatt av och som representerades av Nilsson och Emgård, ville båda hålla fast vid EFS gamla, evangeliska linje«. Man var dock osäker på hur denna skulle definieras med avseende på bibelsynen och den nya samhällssituationen. Vid slutet av bibelsynsdebatten gav Torsten Nilsson och Birger Olsson ut skriften *Bibeltext och bibeltolkning* (1970), vilken även publicerades i predikanternas tidskrift *Förkunnaren*.

Som ett resultat av 1960-talets bibelsynsstrid inom EFS grundade David Hedegård stiftelsen »Biblicum« som skulle försvara den traditionella bibelsynen. Hedegård lämnade efter en tid sitt medlemskap i EFS. Ytterligare ett resultat av bibelsynsdebatten var att några mindre grupper av missionsvänner och en del predikanter i Västerbotten lämnade EFS och bildade Lutherska Bibelstudiestiftelsen. Bibelsynsdebatten på 1960-talet var en återklang av bibelsynsstriden 1908–1911 då en relativt stor grupp missionsvänner bröt sig ur EFS och bildade Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner (idag Evangelisk-Luthersk Mission – Bibeltrogna Vänner).

Torsten Wiberg ny missionsföreståndare

Torsten Wiberg blev ny missionsföreståndare för EFS 1969. Tidigare hade han arbetat som rektor för Anundsjöbygdens ungdomsskola och korrespondensgymnasium (senare benämnd Bredbyns folkhögskola) och varit studierektor för johannelundseleverna 1968–1969

när verksamheten var förlagd till Hagaberg. Wiberg tillträdde som missionsföreståndare 1 oktober 1969.

Erkännande av »den fria linjen«

Åtminstone sedan 1920-talet hade det funnits missionsföreningar anslutna till EFS som höll egna nattvardsfiranden utan prästs ledning. Genom en resolution 1966 tillerkändes att denna del av rörelsen helt var en del av EFS, något som bekräftades av stadgeändringen 1971/72 där det fastslogs att EFS vill verka »som en självständig organisation inom Svenska kyrkan med frihet för anslutna föreningar att utforma arbetet efter lokala förhållanden.« Stadgeändringen öppnade för olika förhållningssätt i t. ex nattvardsfrågan och innebar erkännande av »den fria linjen«. Stadgeändringen innebar även att EFS givit upp sin strävan att framstå som en enhetlig kyrkolojal organisation och att EFS egentligen gått in för en organisatoriskt kongregationalistisk struktur där alltså den lokala missionsföreningen hade relativt stor frihet.

Integrering av EFU, EFSS, EFSM

EFS-rörelsen bedrev arbete i Sverige genom EFS, EFS Ungdom (EFU), EFS Studieförbund (EFSS) och EFS Musikförbund (EFSM). Under senare delen av 1960-talet fanns en uttalad strävan efter en mer enhetlig struktur. EFS årsmöte 1971 antog ett dokument som bekräftade det beslut om integrering som styrelserna för EFS, EFSU, EFSS och EFSM fattat. Denna förändring hade varit föremål för studium och samtal under flera år. 1970 hade EFS årsmöte tagit ett principbeslut om integration mellan EFS och EFU. Grunden för det gemensamma beslutet som styrelserna för EFS, EFU, EFSS och

EFSM tagit var att alla »spridda resurser inom EFS« skulle integreras på alla nivåer. Detta beslut gjorde EFS-rörelsen än mer enhetlig och stärkte även missionsföreningens roll som samlande organ lokalt. Centralt inrättades nu ett musikråd, ett ungdomsråd och ett studieråd som skulle föra de tidigare självständiga förbundens arbete och visioner vidare.

Karismatisk förnyelse

Från 1970-talet och framåt kunde man se en tydlig karismatisk förnyelse i flera samfund. Karismatiskt inspirerade kristna från olika samfund hittade varandra. Samfundsskiljande frågor som dopsyn och församlingssyn ersattes delvis av nya frågor som skar rakt igenom de gamla samfundens. Delar av EFS öppnade sig för den karismatiska förnyelsen. Inte minst betydde Johannelunds öppenhet, flera karismatiska konferenser och kontakter med SESG/Credo samt senare OAS-rörelsen etc mycket.

EFS bokförlag gav från 1969 ut böcker om den karismatiska förnyelsen vilket var ett stöd och en hjälp för dem som närmat sig denna förnyelserörelse.

Även om den karismatiska förnyelserörelsen också resulterat i sår och besvikelser då människor agerat ovist har många ungdomar uttryckt att EFS öppnande för den karismatiska förnyelsen betytt mycket för dem som kristna och för deras fortsatta engagemang inom EFS.

Samarbetskyrkor

Tillsammans med Svenska kyrkans församlingar driver EFS samarbetskyrkor. Samarbetskyrkorna började etableras i en tid då Svenska

kyrkans församlingar hade behov av att bygga distriktskyrkor för att nå människorna i de uppväxande bostadsområdena utanför stadskärnorna. För många missionsföreningar kom möjligheten i rätt tid att tillsammans med kyrkoförsamlingen bygga en samarbetskyrka. I flera mindre städer fungerade EFS centralt belägna missionshus inte längre lika väl som tidigare. Missionshusen låg visserligen centralt, men tröskeln in till dem uppfattades av många som alltför hög, och de var inte alltid anpassade för nutida verksamhet. I de nya bostadsområdena fann missionsföreningarna nya missionsfält. Kyrkoförsamlingen och EFS missionsförening skrev avtal med varandra där förmåner och skyldigheter fastställdes. För tjänst i samarbetskyrka kunde EFS-pastorer även prästvigas efter dispens.

Under 1970- och 1980-talen bildades många samarbetskyrkor. Totalt har 46 stycken bildats varav sju upphört att vara samarbetskyrkor. Antalet nya samarbetskyrkor minskade under 1990-talet och under 10-årsperioden 1997–2006 tillkom enbart fyra. Nedgången av antalet nya samarbetskyrkor är tydlig. Fördelat på 10-årsperioder blir denna utveckling uppenbar.

1966–1976	16 nya samarbetskyrkor
1977–1986	16 nya samarbetskyrkor
1987–1996	6 nya samarbetskyrkor
1997–2006	2 nya samarbetskyrkor

Nedgången av antalet nya samarbetskyrkor speglar den trend inom Svenska kyrkan där det satsas mindre på distriktskyrkor än tidigare. Försämrad ekonomin och ett annat sätt att organisera arbetet har bidragit till detta. Denna trend är tydlig och bryter mot 1960-, 70-

och 80-talens prioritering av distriktskyrkor med egna arbetslag ute i bostadsområdena.

Minskningen av antalet nya samarbetskyrkor har dock mer än kompenseras av undertecknandet av nya samverkansavtal mellan EFS-föreningar och Svenska kyrkans församlingar, en samverkansform som expanderar. Dessa samverkansavtal kan vara begränsade till att omfatta något eller några verksamhetsområden men kan även innebära omfattande samverkan kring tjänster, lokaler och verksamhet. Möjligheten att verka som EFS-grupp i församlingen har också öppnat vägar för flexibla lösningar.

Förändringar angående EFS styrelse

Genom en stadgeändring 1972 fastställdes EFS styrelses storlek till 15 ledamöter, tidigare hade storleken kunnat variera. Enligt de nya stadgarna kunde en ledamot väljas om enbart två gånger. Detta maximerade antalet år som ledamot kunde sitta i styrelsen i följd till nio, först invald på tre år sedan två omval på tre år. Samma person kunde dock väljas in på nytt efter att ha varit utanför styrelsen. Genom att lägga in denna begränsning i stadgarna kunde inte en person sitta i styrelsen decennium efter decennium, något som varit tämligen vanligt före 1972. Stadgeändringen 1972 innebar också att person som var tjänsteman vid EFS expedition eller som fyllt 65 år inte kunde väljas in i styrelsen. Tidigare hade flera tjänstemän vid expeditionen suttit i EFS styrelse på egna mandat. Genom att tjänstemän vid expeditionen inte längre fick vara ledamöter i styrelsen stärktes styrelsens självständighet.

År 1982 ändrade EFS årsmöte stadgarna så att den åldersbegränsning för inval på 65 år som införts tio år tidigare togs bort. För

representationen var det viktigt att alla generationer kunde vara invalda i EFS styrelse.

Inspiration från Lausanne

I Lausanne i Schweiz samlades 1974 till ekumenisk Världsevangeliationskonferens. Den så kallade Lausannedeklarationen antogs vilken betonade uppenbarelsen i Kristus, folkens behov att få tillgång till Evangeliet och en helhetssyn på människan och hennes behov i missionen. 1977 kom boken *Budskapet från Lausanne* ut på EFS-förlaget. EFS hämtade inspiration från Lausannerörelsen, fick plats i Svenska Lausannekommittén och fanns representerad vid rörelsens möten och konferenser.

Invandrararbete

År 1976 började EFS arbeta bland invandrare i Sverige. En längtan efter detta hade funnits sedan 1960-talet då allt fler människor från andra länder började komma till Sverige. Under olika perioder bedrev EFS invandrararbete i Stockholm, Göteborg, Norrköping, Lund och Uppsala. Periodvis hade EFS en invandrarkonsulent anställd centralt. Invandringen till Sverige innebar även att många människor från EFS traditionella missionsländer flyttade till Sverige, främst från Etiopien, Somalia och Eritrea. För dem kände rörelsen ett särskilt ansvar och eritreanska respektive etiopiska grupper började även samlas i EFS kyrkor på olika platser i landet.

TIDEN 1981–2006

Den senaste 25 års-perioden inleddes med byte av missionsföreståndare. För att inte bryta texten presenteras samtliga missionsföreståndare under perioden tillsammans med honom.

Kurt Åberg blev ny missionsföreståndare 1981 för EFS efter Torsten Wiberg som gick i pension. Kurt Åberg hade tidigare verkat som missionär för EFS, varit sekreterare för utlandsmissionen, direktor för Johannelund och EFS styrelses ordförande.

Birger Olsson blev missionsföreståndare 1988 efter Kurt Åberg som gick i pension. Birger Olsson hade tidigare varit lärare på Johannelund, doktorerat i teologi i Uppsala, arbetat i bibelkommissionen, som docent undervisat och forskat vid teologiska institutionen i Uppsala och även vikarierat som rektor för Johannelund.

Bertil Johansson, Umeå, utsågs 1992 till ny missionsföreståndare efter Birger Olsson som blivit professor i Nya Testamentets exegetik i Lund. Bertil Johansson hade tidigare arbetat som pastor och distriktssekreterare i Västerbotten och suttit i EFS styrelse.

Anders Sjöberg utsågs 2001 till ny missionsföreståndare efter Bertil Johansson som började arbeta för Luleå stift. Sjöberg har tidigare varit ungdomspastor i Östersund, bibellärare på Hållands folkhögskola, lärare på Johannelund och tagit licentiat-examen i teologi.

Ungdomsforum

1980 samlades EFS-ungdomarna till det första Ungdomsforum. Detta forum skulle ge den yngre generationen en möjlighet att göra sin röst hörd. Varje distrikt sände ombud till Ungdomsforum. Dessa ombud utsågs vid distriktsungdomstingen. Ungdomsforum har sedan dess i januari anordnats på någon av EFS folkhögskolor. Ofta har Ungdomsforum enats om att sända ärenden vidare till EFS styrelse eller årsmöte och även ofta lyft fram en eller flera ungdomskandidater till EFS styrelseval. Vid Ungdomsforum 1980 beslutades att starta ungdomarnas missionsengagemang »Mission – en livsstil« som 1999 ersattes av »Berörd«.

Uppgörelse med framgångsteologi

Under 1980-talet första år fick den så kallade framgångsteologin fotfäste i Sverige. Inspiration kom framför allt från USA. I Uppsala bildades församlingen Livets Ord med Ulf Ekman som föreståndare. Ekman hade tidigare varit studentpräst för SESG i Uppsala och stod EFS nära. En del EFS-are på olika platser i landet påverkades av framgångsteologin, och somliga anslöt sig också till dess församlingar. Framgångsteologin resulterade ofta i smärtsamma uppgörelser. Annonsering om framgångsteologin stoppades i *Budbäraren* som istället skrev granskande artiklar om den nya rörelsen. I och med att framgångsteologin spreds och nya Livets Ord-kopplade församlingar bildades utöver landet kom flera EFS-föreningar att påverkas. Distriktsföreståndarna rapporterade om detta från distrikten.

Under de drygt 20 år som gått sedan framgångsteologin kom till Sverige har situationen förändrats. Efterhand mattades framgångsteologins framväxt av. Flera Livets Ord-kopplade församlingar lades

ned. Framgångsteologins kritik av andra kristna minskade också och en försoningsprocess inleddes.

Flytt av EFS expedition från Stockholm till Uppsala

Redan 1972 hade eventuell flytt av EFS expedition från Stockholm till Uppsala diskuterats. Svenska kyrkans centralstyrelse verkade för att samla ledningen av kyrkans internationella arbete till ett hus i Uppsala, det så kallade Disaprojektet, uppkallat efter kvarteret där det planerade huset skulle byggas. EFS fanns med i en samordningskommitté i vilken även SKM och Lutherska Världsförbundets svenska sektion ingick. EFS bjöds in att delta i arbetet med detta planerade hus. EFS styrelse diskuterade även som alternativ möjligheten att flytta expeditionen till närheten av Johannelund och Lötenkyrkan i Uppsala. Efter undersökningar, diskussion på årsmötet och omröstning i styrelsen föll Uppsala-alternativet. Vid årsmötet 1976 motionerades om att ompröva att flytta expeditionen till Uppsala och det då färdiga Kyrkans hus. Årsmötet avslög motionen. 1978 erbjöds EFS att hyra en våning i Kyrkans hus. Majoriteten av styrelsen var positiv, men menade att frågan måste underställas årsmötet då detta knappt två år tidigare sagt nej till flytt. Våren 1978 stod det dock klart att EFS inte skulle få hyra in sig i Kyrkans hus då kontraktet gått till en annan hyresgäst.

År 1983 aktualiserades frågan om flytt av EFS expeditionen igen. I mars 1984 beslutade så EFS styrelse att flytta expeditionen från Stockholm till Uppsala. För första gången skulle EFS bygga nya expeditiionslokaler. Tre skäl talade för Uppsala: a) det skulle bli billigare att ha expeditionen där då fastigheten på Tegnérgatan i Stockholm kunde hyras ut eller säljas, b) det bedömdes bli lättare att re-

krytera personal i Uppsala än i Stockholm och c) närhet mellan expedition och Johannelund ansågs viktig.

Hösten 1985 flyttade EFS expedition från Stockholm till Uppsala, till von Bahrs väg 3, nära Lötenkyrkan. Flytten var ett historiskt steg då EFS alltsedan starten 1856 haft sitt centrum i Stockholm. Invigning av de nya expeditionslokalerna skedde i december 1985. Fastigheten på Tegnérgatan såldes för ca 35 miljoner kronor till Sveriges Arkitekters Riksförbunds Pensionskassa. Den nya expeditionslokalen i Uppsala kostade ca 10 miljoner kronor att bygga.

Ekumenisk psalmbok 1986 och ny psalmbok 2003

EFS fanns sedan 1978 med i arbetet att ta fram en ny ekumenisk psalmbok. Den nya psalmboken antogs av Svenska kyrkans kyrkomöte 1986. Den svenska psalmboken har 325 psalmer som är gemensamma för alla 15 större samfund i Sverige. EFS delar sedan ytterligare 375 psalmer med Svenska kyrkan och har dessutom ett EFS-tillägg om 100 egna sånger och psalmer. När arbetet med den nya psalmboken startade hade det inte gått så många år sedan den egna sångboken *Sionstener* senast förändrades 1972. Man menade dock att detta projekt var så viktigt, inte minst ur ett ekumeniskt perspektiv och i relation till Svenska kyrkan, att EFS ändå borde vara med.

År 2003 antog EFS styrelse *Den svenska psalmboken med tillägg* som gavs ut av Verbum och som Svenska kyrkans församlingar och många missionsföreningar köpte som ny psalmbok till kyrkorna. *Den svenska psalmboken med tillägg* innehåller den av Svenska kyrkan 2002 fastställda evangelieboken med nya texter för varje söndag och bibeltexter från Bibel 2002. Psalmtilägget i denna psalmbok är utar-

betat under ledning av Verbum Förlag och har bearbetats av Svenska kyrkans musikråd.

Utbyggnad och utveckling på Johannelund

Verksamheten på Johannelund växte kraftigt under de första åren på 1980-talet. Inte minst innebar starten av det femåriga programmet att lokalerna inte räckte till. För att klara verksamheten och för att kunna utvecklas behövde johannelundsfastigheten utvidgas. Vid samma tid stod det även klart att Lötenkyrkan måste utökas för att kunna ta emot alla de människor som ville fira gudstjänst och vara med i arbetet där. 1984 beslutade EFS styrelse om en stor insamling i rörelsen för att kunna bygga ut Johannelund. Målet för insamlingen, fem miljoner kronor, nåddes och i mars 1987, lagom till institutets 125 års-jubileum, kunde de nya lokalerna tas i bruk.

Jesus Generation

År 1985 startade evangelisationsteamet Jesus Generation knutet till EFS i Västsverige och Hjälmareds folkhögskola. Under några år på 1990-talet fanns Jesus Generation även på Strömbäcks folkhögskola. Deltagarna sänds ut i team till olika platser och bedriver arbete på främst skolor. Flera samfund och missionsorganisationer har använt sig av detta upplägg.

EFS – en del av Svenska kyrkan

Under 1986 samtalade EFS styrelse och biskopsmötet vid ett gemensamt sammanträde om nattvardsfrågan, om EFS plats i Svenska kyrkan och om fördjupat samarbete. Det faktum att en del missionsföreningar firade nattvard utan att en präst ledde dessa hade under

flera decennier från svenskkyrkligt perspektiv utgjort en svårighet i relationerna mellan EFS och Svenska kyrkan. Vid slutet av 1987 presenterades ett förslag som gick ut på att EFS inomkyrkliga ställning skulle tydliggöras, förnyas och fördjupas. 1989 års och 1990 års årsmöten för EFS fattade sedan beslut om denna förnyade och fördjupade gemenskap med Svenska kyrkan. Kyrkomötet fattade 1990 samma beslut. Beslutet formulerades att »EFS och Svenska kyrkan ömsesidigt förnyar sin gemenskap i en och samma kyrka med full andlig enhet och solidaritet. Svenska kyrkan erkänner fullt ut det arbete EFS bedriver som en del av kyrkans arbete. EFS å sin sida bekräftar sin samhörighet med Svenska kyrkan.« Den tydliggjorda, fördjupade och förnyade gemenskapen bekräftades under senhösten 1990 och våren 1991 av en rad förnyelsegudstjänster på olika platser i landet. Vid dessa förnyelsegudstjänster »kompletteringsprästviges« 154 EFS-pastorer efter EFS styrelses beslut. För Svenska kyrkan blev prästvigningen av EFS pastorer ett sätt att lösa sakramentsfrågan. De prästvigda pastorernas sakramentsförvaltning skulle nu ske i Svenska kyrkans ordning. De präster som prästvigts inom ramen för EFS-avtalet måste dock komplettera sin utbildning för att kunna inneha församlingstjänster i Svenska kyrkan. EFS företrädare i de förhandlingar som ledde fram till avtal och förnyelsegudstjänster betonade att EFS-pastorernas uppdrag nu utvidgats till att gälla hela Svenska kyrkan.

Under åren 1991–2003 prästvigdes EFS nya pastorer vid EFS årskonferens efter beslut av EFS styrelse. År 2003 beslutade EFS årsmöte att prästvigning för tjänst i EFS därefter skulle ske i tjänstgöringsstiftet medan en förbönsstund anordnas vid konferensen.

Avtalen mellan EFS och Svenska kyrkan på nationell nivå följdes

av avtalsskrivande på regional och lokal nivå. De regionala samarbetsråden fick ansvar för uppföljningen och vidareutvecklingen av samarbetet på stifts- och distriktsnivå.

EFS expedition till Kyrkans hus

Hösten 1995 fördes samtal mellan Lutherhjälpens, SKM och SKUT om möjligheten att bilda en gemensam administrativ enhet. EFS styrelse följde samtalen. Under våren 1996 diskuterade EFS styrelse om EFS utlandsarbete skulle ingå i denna planerade gemensamma administrativa avdelning. Mot en sådan utveckling talade att EFS hemlands- och utlandsavdelningar då skulle bli skilda åt genom att vara lokaliserade på olika platser i Uppsala. I augusti 1996 erbjöds EFS styrelse att hyra lokaler i Kyrkans hus i Uppsala för *bela* sin expedition. Månaden därpå fattade styrelsen viljeinriktningsbeslut att flytta expeditionen till Kyrkans hus och att rådgöra med distriktsstyrelserna i ärendet. Målsättningen var att samarbetet med Svenska kyrkan skulle fördjupas och utvecklas. Samarbetsrådet EFS-Svenska kyrkan, där ordförandeskapet skiftade mellan biskopen i Luleå och EFS missionsföreståndare, hade under lång tid varit delaktigt och berett väg för denna utveckling.

Från 1 januari 1997 kom personalen vid EFS utlandsavdelning att tillhöra den gemensamma utlandsavdelningen (SKM, LH, EFS). Från samma dag var även EFS missionärer anställda av Stiftelsen för rikskyrklig verksamhet. I april flyttade resten av EFS expedition till Kyrkans hus. Flytten av expeditionen var strategiskt betingad och var en tydlig signal att EFS hörde till Svenska kyrkan. Genom att flytta expeditionen till Kyrkans hus på Syssemansgatan placerade sig EFS i kyrkans egna korridorer. Nya möjligheter till informella

möten öppnades. Kritiker inom EFS menade att flytten även innebar ökade risker att EFS skulle förlora sin självständighet.

EFS Scout

År 1987 bildades EFS Scout som anslöts till KFUK-KFUMs Scoutförbund. EFS Scout var en del av rörelsens satsning på åldersgruppen 9–13 år. FG-PG-grupper inom EFS kunde nu bli scouter. Redan tidigare, från 1960-talet, hade stora läger för scouter, patrullriks, startat. Scoutsatsningen togs väl emot ute i landet. Många kårer kom till. 1990 anställdes en scoutkonsulent på EFS riks. I distrikten tillsattes scoutråd och flera distriktkonsulenter fick scoutfrågor i sina tjänster. 1995 hade EFS Scout 3 400 medlemmar i 100 kårer. EFS Scouts kristna profil är viktig. EFS Scout och många andra protesterade 1998 mot förslaget att »Gud« skulle tas bort ur scoutlagen. »Gud« togs inte bort. Sommaren 2005 anordnade EFS tillsammans med hela KFUK-KFUM Scout ett gemensamt scoutläger, »Skogs-röj«, i Bohuslän.

Viss samverkan med Svenska Missionskyrkan

I Markaryd började under 1980-talet EFS missionsförening och Svenska Missionskyrkans (SMK, tidigare SMF) missionsförsamling att samarbeta i en gemensam kyrka, Hagakyrkan. De två gruppernas samgående godkändes under 1986 av både EFS och SMK: s styrelser. Samarbetet i Markaryd skickade signaler över hela landet.

Samarbetet EFS-SMK i Markaryd följdes av liknande samarbete i Karlshamn (1995) och i Sölvesborg (2004). När avtal om samarbete mellan EFS och SMK skrevs i Sölvesborg betonades att det var Svenska kyrkan i Sölvesborg som ingick avtal med SMK i staden,

men att EFS-föreningen var med att fullgöra avtalet för Svenska kyrkan, alltså en trepartslösning. På detta sätt markerades att EFS är en del av Svenska kyrkan.

Fördjupad samverkan lokalt mellan EFS/Svenska kyrkan och SMK, med eller utan avtal, sker när denna bok ges ut på flera platser i främst Blekinge, Skåne och Småland.

Bokförlaget säljs

År 1992 köptes EFS Media AB upp av Verbum Förlag AB. Köpeskillingen, 7,5 miljoner kronor, betalades i Verbum-aktier varför EFS blev minoritetsägare i Verbum Förlag i vilket de största ägarna var Svenska kyrkan och Svenska Missionsförbundet (numera Svenska Missionskyrkan). 1993 såldes även lagret av löslbladsnoter till Verbum som tog över denna försäljning. I avtalet med Verbum ingick att EFS under fem år inte skulle starta egen ny förlagsverksamhet men att Verbum skulle ge ut böcker med EFS-förlagets namn. EFS förlagsverksamhet fortsatte genom samarbete med och delägarskap i Verbum Förlag AB.

EFS bokförlag hade under flera år haft stora ekonomiska problem. Volymerna var alltför små och kostnaden för att ge ut böcker hade ökat. En gång, vid slutet av 1800-talet, hade EFS-förlaget varit Nordens största förlag. Situationen hade dock förändrats. Tidigare hade predikanterna betytt mycket för att sprida EFS-förlagets böcker. Predikanterna hade sålt förlagets böcker med provision och returrätt. Hela förlagsbranschens omläggning från att återförsäljarna/kommisionärerna ute i landet (främst bokhandlare och i EFS fall även predikanter och missionsföreningar) betalade levererade böcker först när de nått sina köpare till att förlagen sålde sina böcker

vid leverans till återförsäljarna påverkade EFS-förlagets försäljningsstruktur. Den tidigare formen av försäljning hade varit dyr för förlaget som fick ligga ute med stora lager. Omläggningen innebar att det nu blev dyrt för förlagets återförsäljare (kristna boklådor, predikanter och missionsföreningar) att ha böcker liggande, varför deras försäljning troligen minskade.

Försäljningen av EFS-förlaget var en del av den större bilden att 1980- och 1990-talen var en svår tid för kristna bokförlag i Sverige.

Med försäljningen av EFS-förlaget förlorade rörelsen en viktig kanal att föra ut sitt budskap. EFS fortsatte dock litteraturverksamhet förutom genom delägarskap i Verbum Förlag även genom att vara engagerad i förlaget Nytt liv som gav ut tidningen *Trots allt* och *Pilgrim*. Ett nytt initiativ togs av EFS 2005 genom att litteratur började ges ut under namnet EFS läser.

Riksarbetsgruppen (RAG) och Salt

År 1996 bildades Riksarbetsgruppen (RAG) att vara Ungdomsforums förlängda arm och driva framför allt ungdomsfrågor i EFS. RAG sammanträdde de kommande åren 5 gånger per år och mötte vid minst ett av dessa tillfällen EFS styrelse.

Den 7 maj 2005 föddes Salt – barn & unga i EFS. Efter integrationen av EFU i EFS 1971 hade barnen och ungdomarna i EFS inte haft någon egen fristående organisation. Under en följd av år hade EFS haft dispens från Statens Ungdomsstyrelse, som delar ut statsbidrag till barn- och ungdomsarbete, från att ha ett självständigt demokratiskt barn- och ungdomsförbund i vilket barnen och ungdomarna själva bestämde. Statens Ungdomsstyrelse gjorde dock från slutet av 1990-talet alltmer klart att fortsatt dispens inte skulle

komma att ges. Om EFS även i fortsättningen ville ha statsbidrag för sitt barn- och ungdomsarbete måste en särskild demokratisk barn- och ungdomsorganisation bildas. Inom EFS började nu samtal att föras. Frågan diskuterades inom Riksarbetsgruppen och vid flera ungdomsforum. Så småningom mognade beslutet fram och i maj 2005 föddes så Salt. Även om bidragsfrågan var viktig för att bildandet av Salt skulle ske just vid denna tid framstod barnens och ungdomarnas egna visioner och drömmar för sitt arbete och möjligheterna att kunna besluta över det som allt viktigare. EFS sköt under 2005 till pengar till projektjänster för att bilda Salt. I november 2005 höll Salt sitt första årsmöte där stadgar antogs och från 1 januari 2006 är den nya organisationen igång.

Färre och större distrikt

Sedan mitten av 1980-talet hade EFS-distriktens storlek och hur många distrikt som skulle finnas diskuterats. Olika förslag hade varit ute på remiss. Huvudargumentet för större och färre distrikt, vilket EFS riks önskade, var att dessa skulle ha en bättre ekonomisk bärkraft. En särskild fråga var även hur många distriktsförestandartjänster riks skulle stå för ute i landet. Från flera distrikt framfördes farhågor att större och färre distrikt riskerade att leda till att distriktskänslan och distriktsgemenskapen skulle försvinna.

Under 1990-talets gång blev det klart hur distriktsindelningen skulle se ut. Vissa förändringar hade ägt rum även under 1960- och 1970-talen, men den stora distriktssammanslagningen skedde 1994–1999.

År 1994 skapades *EFS i Mittsverige* respektive *EFS i Västsverige* genom sammanslagning av olika distrikt. År 1996 kom *EFS i Sydöst-*

sverige till, följt av *EFS i Sydsverige* 1997. Två år senare, 1999, bildades *EFS i Mittnorrland*.

Norrbottnens- och Västerbottnensdistrikten förändrades inte. I dessa delar av landet var antalet EFS:are och missionsföreningar stort.

EFS på nytt/Lekmannaliv

Efter att till en början kallats EFS på nytt, startade projektet Lekmannaliv 1997 med Bertil Hedlund som projektledare. Tanken var att finna en enklare föreningsform än den allt mer svårkommunicerade traditionella EFS-föreningen för att organisera lekmän inom Svenska kyrkan. Lekmannalivsgrupp är en form för inflytande och delaktighet i kyrkan för lekmän, utan att för den skull vara förtroendevald eller anställd.

Ur dessa samtal föddes sedan Ideellt forum som har som mål att stödja och utveckla delaktigheten och idealiteten i det lokala församlingslivet.

Framtidsutredning

Under åren 1997–1999 arbetade en av EFS styrelse tillsatt framtidsutredning. Hösten 1999 antog styrelsen Framtidsutredningens rapport *EFS vill*. Framtidsutredningen ger en sammanfattning av EFS uppdrag i orden:

- »EFS vill vara en hjälp för människor att leva nära Jesus Kristus och ser som sin kallelse att med evangelisk-luthersk bekännelse som grund
 - a) vägleda människor till personlig tro på Jesus Kristus,
 - b) tolka livets mening i ett evighetsperspektiv,

- c) förmedla en kristen tro som bär genom vardagen och hela den mänskliga tillvaron,
- d) uppmuntra varje enskild troende till att leva och växa i sin tro och bära den vidare till andra och
- e) skapa mötesplatser för människor som längtar efter en vardagsnära kristen gemenskap.«

I rapporten presenterades även fem tillskottspunkter, som säger ungefär samma sak. EFS bidrag till hela Svenska kyrkan. EFS vill:

- 1) uppmuntra och stödja personlig kristen tro,
- 2) inspirera till andligt samtal och bibelbruk,
- 3) skapa personligt engagemang för mission såväl lokalt som globalt,
- 4) betona hela gudsfolkets roll som bärare av kyrkans uppdrag och
- 5) erbjuda strukturer, mötesplatser och former för detta.

Framtidsutredningen mynnade ut i en vision som beskrev EFS 2005:

År 2005 är EFS

- * en Kristuscentrerad rörelse som inspirerar till lokalt och globalt missionsengagemang
- * en smågruppsbaserad rörelse som bemyndigar lekmännen och möter medmänniskan i hennes livssituation
- * en förenande rörelse som stärker Svenska kyrkans församlingar i att fullgöra missionsuppdraget och som verkar för kristen enhet och samverkan
- * en idéburen rörelse som med Bibeln som grund söker tolka, förkunna och gestalta Guds handlande i vår tid
- * en lyhörd rörelse som möter ungdomars behov och ger plats för deras engagemang
- * en flexibel rörelse som låter målen styra formerna

Under 2000 arbetade EFS styrelse vidare med framtidsfrågorna utifrån Framtidsutredningens rapport, antog en handlingsplan och tillsatte extra resurser för att genomföra det beslutade utvecklingsarbetet. Ur detta framkom och samverkade flera projekt under ledning av Katarina Glas som förde framtidsarbetet vidare.

Ekonomiskt svårt

De ekonomiskt mycket goda åren för EFS på slutet av 1990-talet och början av 2000-talet bröts rejält 2002. Börsen vände nedåt och EFS fick ett negativt eget kapital. Styrelsen agerade genom att minska antalet tjänster på expeditionen i Uppsala, minska bidraget till Johannelund, dra ned utlandsarbetet och temporärt låta distrikten ta över det ekonomiska ansvaret för halva distriktsföreståndartjänsterna. Rörelsen slöt upp bakom EFS och styrelsen arbetade under flera år metodiskt och målinriktat med att förbättra den ekonomiska situationen. Efter 2005 har EFS åter positivt eget kapital.

Satsning på nyetablering

Vid EFS årsmöte 2003 beslutades efter att en motion lämnats in att på nytt göra en satsning för att nyetablera EFS på platser och i (sub)kulturer där EFS och den kristna närvaron inte är stark. Områden som nämns är storstäder, ungdomar och nya svenskar. För EFS innebär nyetableringstanken även att aktualisera rörelsens ursprung med betonande av personlig kristen tro, mission i hemland och utland samt lekmannaansvar.

Centrala medlemmar

För att göra det möjligt för människor att fortsätta vara anslutna till EFS även om man flyttar till en ort där det inte finns någon EFS-förening, eller om man sympatiserar med rörelsen men inte vill bli medlem i en missionsförening, öppnade EFS styrelse 1996 möjlighet för enskilda att bli medlemmar av EFS på central nivå. På motsvarande sätt kan man även ansluta sig till EFS på distriktsnivå. Flera som sympatiserar med rörelsen har också anslutit sig. EFS har kunnat konstatera att rörelsen är större än antalet av dess medlemmar i missionsföreningarna. EFS vision för Svenska kyrkan och svensk kristenhet delas av fler.

Närmande i Luleå stift

Framförallt under åren efter 2000 har samverkan mellan EFS och Svenska kyrkan i Luleå stift fördjupats. Detta är dels resultatet av en medveten strävan från båda parter, men troligen även att en ganska stor del av kyrkfolket i Norrbottens och Västerbottens län har EFS-bakgrund, att en lågkyrklig roseniansk fromhet präglar stora områden. Dessutom att många präster och kyrkligt anställda, frivilliga och förtroendevalda inom Svenska kyrkan har en positiv bild av rörelsen och dess verksamhet. Konkret tar sig denna fördjupade samverkan uttryck bland annat i lokala samverkansavtal, samägande av folkhögskolor, att expeditionen för Norrbottens EFS-distrikt numer finns i stiftskansliets lokaler i Luleå, att EFS och Svenska kyrkan söker samverkan och att man talar väl om varandra.

Sensus Studieförbund

År 2002 gick KFUK-KFUMs Studieförbund, där EFS tillsammans med KFUK-KFUM-rörelsen var de två medlemsorganisationerna, upp i Sensus Studieförbund. Sensus hade fått sitt namn kort tid före och tidigare haft namnet Sveriges Kyrkliga Studieförbund. Genom att KFUK-KFUMs studieförbund gick upp i Sensus Studieförbund finns det enbart två kristna studieförbund i landet, Sensus Studieförbund och Bilda, f.d. Frikyrkliga Studieförbundet. Genom Sensus Studieförbund genomför EFS kulturprogram, studiecirkelar, utbildningar, läger osv.

Arbete på WWW

År 1997 startade EFS hemsida på internet. Den första adressen var www.svkyrkan.se/efs, senare ändrad till www.efs.nu. Ett par år senare, i augusti 1999, introducerades www.bibelsajten.nu, ett samarbete mellan EFS, Svenska kyrkans Unga och Svenska Bibelsällskapet. Bibelsajten riktar sig framför allt till tonåringar mellan 14–19 år. På webbplatsen finns debattsidor, bibelfakta, artiklar, ordbok, mm. Bibelsajten kan även fungera som komplement till skolornas undervisningsmaterial i religionskunskap. En annan sida som EFS ansvarat för är www.lekmannaliv.nu. Även Johannelunds Teologiska Högskola, EFS folkhögskolor, EFS distrikt och flera missionsföreningar skaffade egna webbplatser. Både EFS riksorganisation och EFS distrikt erbjuder numer missionsföreningar platser på nätet. Internet har även förenklats uppdatering av EFS medlemsmatrikel och prenumerantlistor etc.

Svenska kyrkan – fri från staten

År 2000 skildes Svenska kyrkan från staten. EFS hade under flera decennier verkat för att denna förändring skulle komma till stånd. Svenska kyrkans nya relation till staten påverkar givetvis EFS relation till kyrkan som nu är ett eget trossamfund. Inför skiljandet utarbetade Svenska kyrkan *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* och sände ut den på remiss. I sitt remissvar menade EFS styrelse 1998 att »mission« borde stå som övergripande beteckning för församlingens uppdrag och inte som en av flera deluppgifter. EFS betonade hela gudsfolkets roll och ansvar i en levande församling och ville lyfta fram kyrkans centrala budskap.

Nytt namn?

Vid årsmötet 1996 motionerades om nytt namn för EFS. Årsmötet beslutade att EFS styrelse skulle fortsätta att utreda detta och sände remisser till distrikten. Namnfrågan togs upp under flera årsmöten utan att något beslut om namnändring fattades.

Kvinnor i EFS ledning

Under de senaste 25 åren har alltfler kvinnor funnits med i EFS ledning. Den första kvinnan som valdes in i EFS styrelse var Isabella Stolpe. Det skedde år 1943. År 1995 valde EFS styrelse den första kvinnan till ordförande för styrelse, Birgitta Eriksson (ordförande 1995–1996). År 1996 valdes Katarina Glas att som andra kvinna vara ordförande för styrelsen. Katarina Glas var ordförande under perioden 1996–1999. Från juni 2005 leds styrelsens arbete åter av en kvinna, Inger Hägg.

Inga Belani blev 1990 som första kvinna redaktör för *Budbäraren*

och året därpå som första kvinna chef för Hemlandsavdelningen på EFS riksexpedition och arbetade som sådan till 1995. 1991 utsågs Tone Carlsson till studierektor på Johannelund. Den första kvinnan som var distriktsföreståndare var Boel Skoglund, distriktsföreståndare för EFS i Mittnorrland 1998–2003. År 2001 utsågs Helena Kjellberg att vara distriktsföreståndare för EFS i Mittsverige och var det under åren 2001–2004. Kvinnorna har tagit en större plats i EFS ledning på nationell nivå under de senaste 20 åren. Fortfarande är det dock mer ovanligt än vanligt att kvinnor utses till chefstjänster inom EFS. Tin Mörk är kanslichef för Salt från 2006.

Johannelund, ideellt engagemang och Ideellt forum

Från 1999 avsatte EFS styrelse pengar till Centrum för utveckling på Johannelund. Centrum för utveckling, som även fick medel från Stockholms Ynglingaförening, har som mål att utveckla och utrusta lekmän för ideella insatser i kyrka och samhälle. Genom samarbete med KFUK-KFUMs Studieförbund/Sensus och EFS folkhögskolor erbjuder Centrum för utveckling bland annat Teologi för livet-kurser, distanskurser i teologi.

Under senare år har Johannelund även tagit aktiv del i de arbetsgrupper som arbetar med utformning och omläggning av kyrkans prästutbildning.

Påverkad av sin nya relation till staten, förnyad syn på lekfolkets betydelse för kyrkans liv och försämrade ekonomi utvecklades Svenska kyrkan efter 2000 att allt tydligare lyfta fram det ideella engagemanget och lekfolkets betydelse. EFS ser här en bekräftelse på en av sina bärande tankar och vill finnas med i denna utveckling i hela kyrkan. Ett sådant steg är att EFS finns med som en av grundar-

na till Ideellt forum i Svenska kyrkan, en plattform där delaktigheten och engagemanget betonas.

EF5 2006 OCH KONKLUSIONER

EF5 är en inomkyrklig evangelisk-luthersk rörelse som betonar den personliga tron, missionen och lekmannaengagemanget. På lokalplanet finns flera olika former och strukturer företrädta. Det finns missionsföreningar som verkar i samarbets- eller samverkansformer med Svenska kyrkans församling, missionsföreningar som driver egen verksamhet men som vänder sig till Svenska kyrkan för sakramentsförvaltning och missionsföreningar som i allt väsentligt fungerar som gudstjänstfirande icke-territoriella församlingar inom Svenska kyrkan. Genom att EF5 pastorer idag är prästvigda sker deras sakramentsförvaltning helt i Svenska kyrkans ordning.

Alla beslut inom EF5-rörelsen har inte gått i samma riktning. Detta återspeglar EF5 sammansättning.

Under hela perioden 1956–2006 har EF5 kämpat med vikande medlemssiffror. I slutet av 2005 hade EF5 ca 16 500 medlemmar i 423 missionsföreningar. I början av vår 50 års-period, 1962, var motsvarande siffra ca 29 000 medlemmar i 919 missionsföreningar. Olika projekt och visioner för hur detta ska kunna avhjälpas har avlöst varandra. Under åren 1956–2006 har EF5 haft att förhålla sig till ett samhälle i ständig förändring. Detta har bidragit till större flexibilitet i verksamhetsformer och uttryckssätt, en process som inte alltid varit problemfri. Att ha tvingats att lägga ned verksamheter, missionsföreningar och missionshus har heller inte varit lätt.

Perioden har utmärkts av omprövning och utvärdering där lång-

tan och verksamheten fått styra formerna. Till detta kommer att ekonomin ofta satt gränser för vad EFS kunnat göra. Vilja och resurser har inte alltid följts åt. Mitt i allt detta har EFS kunnat visa vad engagerade lekmän och rörelsens betoning av inomkyrkligheten, den evangelisk-lutherska bekännelsen och den personlig tro kan betyda för hela kyrkan.

Torbjörn Stolpe

EFS utlandsarbete 1956–2006

Till stora delar fortsatte det arbete som inletts de första 100 åren, men på vissa, rätt avgörande, sätt ändrades det också.

Bland annat utvecklades relationen till Svenska kyrkan på ett avgörande sätt i slutet av seklet.

Ett annat framträdande drag för inledningen av denna senaste period är katastrofsituationen på Afrikas horn, orsakad av både inbördeskrig och uteblivet regn och därav förorsakad hungersnöd.

Men först något om en helt annan typ av projekt. Det stora insamlingsprojekt för utlandsmissionen som startades 1973 under namnet »Missionsutmaningen«. Initiativet kom från enskilda gräsrotter i främst Västsverige, men skedde i samarbete med EFS centralt, som administrerade det hela. Syftet var att stödja EFS systerkyrkor i Afrika och Indien i deras evangeliserande arbete.

För att Missionsutmaningen inte skulle dränera andra insamlingsmål, underströk man att detta skulle vara ett extra givande.

Men man hade inte behövt oroa sig.

Gåvogivandet ökade mellan 1970 och 1978 från 6,5 miljoner kronor till 14,5 miljoner per år!

Missionsutmaningen gav totalt cirka 3,2 miljoner kronor, pengar

En kör från Mekane Yesuskyrkan i Kotobe, Etiopien.

som främst användes för att hjälpa de unga kyrkorna att gå in i evangelisationsarbetet.

Ett mycket lyckat EFS-projekt, således. Vill man lära sig något för framtiden skulle det vara att projekt ibland är bättre rotade hos givaren än hos mottagaren. Hos systerkyrkorna kunde projektet ibland uppfattas som »något som EFS vill göra«.

En helt annan inriktning på utlandsarbete under perioden är EFS katastrofarbete.

Detta arbete kom igång i mitten av 1970-talet och hade sin grund i de samtidiga problemen med torka och inbördeskrig i

Etiopien – Eritrea och Sudan. Även Somalia var en del av detta jät-teprojekt.

Tyngdpunkten låg från 1975 på nödhjälp- och flyktingarbete i Sudan i samarbete med Sudans kristna råd, SCC (Sudan Council of Churches). Swedish Church Relief kallades nu den svenska partnern, mission kunde man inte använda som beskrivning i det muslimdominerade området.

Projektet var oerhört omfattande, inte minst ekonomiskt. Totalt anslogs 230 miljoner kronor av statliga och egna medel under tio år. 23 miljoner per år, vilket motsvarar en mycket stor del av hela EFS utlandsbudget.

Självklart ställde detta enorma krav på EFS centrala kansli, och främst utlandsavdelningen, men det gjorde också att EFS fick närmare kontakter med andra samarbetspartners än i det normala utlandsarbetet. Till exempel med Sida, UD, olika FN-organ, nationella flyktingorgan i Sudan och Somalia och internationella katastroforganisationer, både kyrkliga och rent humanitära. Många EFS-are fick vidgade kontaktytor och kompetenser. Och nya jobb.

I utvärderingarna efter detta mycket omfattande projekt har man funderat över EFS roll som förmedlare av svenska biståndspengar och även över vilken profil EFS vill ha på sin mission.

Ska man ha en klart kristen missions/biståndsprofil eller vara en kanal för Sidas finansiella resurser. I EFS ledning fanns en mycket stark allmän lojalitet med Etiopiens och Eritreas folk, men man säger också i ett styrelsedokument 1982: »Det får inte bli ett motsatsförhållande mellan flyktingarbetet och det övriga missionsarbetet. Den humanitära insatsen är i sig en kristen insats. Missionen har i alla tider också sett till människors materiella behov. Vårt missions-

uppdrag gör dock att vi måste hålla nära kontakt med den kyrka som finns på den plats där vi har flyktingsarbete«.

Det kan noteras att ungefär samtidigt som katastrofarbetet pågick och avslutades i mitten av 1990-talet, inledde EFS samtal om ett närmare samarbete kring utlandsarbetet med Svenska kyrkan. En utlandsutredning pågick mellan 1991–1994.

Fast tankarna på ett samarbete mellan utlandsarbetet i EFS och Svenska kyrkan var förstås äldre än så. Redan från början av 70-talet hade man gemensam rekrytering av missionärer. Och redan inför Missionsbetänkandet från 1969 gav EFS styrelse en kommitté i uppdrag att »Analysera dagens missionsituation och göra bedömning av vilka riktlinjer EFS fortsatta insats i den kristna världsmissionen bör följa«. Rapporten som är färdig samma år introduceras genom några markeringar om den missionsteologi som den ger uttryck för. Man tar kort sagt avstånd från det »konservativt evangelikala« till förmån för den »ekumeniska rörelsens« missionsteologi, om än med viss distans.

En tongivande person i detta arbete var Manfred Lundgren. Man kan väl säga att utlandsutredningen 1969 fick stort inflytande på samarbetsdiskussionerna de kommande decennierna.

Drygt 20 år senare, åren 1991–1994 arbetade åtta personer – fyra från EFS, fyra från Svenska kyrkan (en person från Lutherhjälpen, en från Svenska Kyrkans Mission, en från Svenska Kyrkan i utlandet och en ytterligare) – på en ny, och mycket avgörande, Utlandsutredning.

Under Birger Olssons ordförandeskap tog man fram en gedigen utredning. I början av 1995 behandlades den vid ett möte mellan Svenska kyrkans centralstyrelse, EFS, SKM, Lutherhjälpen och

SKUT, och EFS markerade att »EFS ställer sig bakom de principer för fördjupat samarbete som föreslås i utlandsutredningens slutrapport«. Och de – tre – principerna var:

1. »Vi bör erkänna varandra som delar av Svenska kyrkans utlandsarbete. De olika organisationerna organiserar sin verksamhet i Sverige, så att den klart framstår som en del av hela Svenska kyrkans utlandsarbete
2. Samverkan bör ges en utformning som inför såväl inhemska som internationella samarbetspartner tydligt klargör att det handlar om en och samma kyrkas utlandsarbete, oberoende av om man kommer i kontakt med EFS, SKM, Lutherhjälpen, SKUT eller centralstyrelsens ekumeniska arbete.
3. Samverkan bör leda till ett så rationellt utlandsarbete som möjligt inom Svenska kyrkan, inklusive EFS. Det innebär att dubbelarbete ska undvikas, utbyte av erfarenheter ske och direkt samarbete utövas inom en rad viktiga områden.«

I sista avsnittet av detta, för EFS helt avgörande dokument, understryks att det handlar om samarbete, inte samgående. Eftersom utlandsmissionen av tradition varit en mycket viktig del av EFS totala arbete och även haft en starkt sammanhållande betydelse är det viktigt att det personliga engagemanget för utlandsarbetet kan behållas. »EFS vill fortsätta på den inslagna vägen med samverkan i olika former där det kan anses tjäna den gemensamma uppgiften i missionsarbetet, och så långt som det är möjligt med hänsyn tagen till rörelsens medlemmar och andra understödjare. (*Utlandsutredningen*, sid. 44).

Inom EFS blev samarbetet kring utland ett mycket viktigt sam-

talsämne de kommande åren, och i styrelsens novembersammanträde 1996 beslutade man »att EFS utlandsarbete ska ingå i en administrativ enhet inom SFRV (Stiftelsen för rikskyrklig verksamhet) tillsammans med SKM, LH och SKUT« samt att »EFS expedition ska flytta till hyrda lokaler i kyrkans hus«.

Nio ledamöter röstade för detta, fem emot, några reserverade sig.

Integration mellan EFS mission och de samverkande kyrkorna

Så långt relationerna i Sverige. Går vi över gränsen och ser på relationerna med våra internationella samarbetspartners blev ett modeord inom EFS på 1960 och 1970-talen integration. Tanken bakom ordet var att lämna över missionen till kyrkorna på plats.

När det gäller Eritrea skriver man i integrationsdokumentet inför EFS styrelse 1970 »När överlämningen är helt verkställd, skall Missionen (det vill säga EFS) upphöra att existera som en självständig organisation i Eritrea«. Och detta kom att bli EFS policy när det gäller integration av mission och kyrka. Redan från 1925–27 hade Eritrea en egen evangelisk kyrka.

I EFS årsbok för 1970 kan vi läsa angående Etiopien:

»För vår del, som EFS mission, kan vi konstatera att integrationen med Mekane Yesus-kyrkan är nu i det allra närmaste fullbordad. Alla stationer, utom seminariet i Adua, överlämnades till kyrkan under året. Därmed passerades en viktig milstolpe i kyrkans historia«. Rent formellt godkändes integrationsdokumenten synodvis.

I Tanzania hade detta överlämnande redan ägt rum. Innan Berlinmissionens missionärer varit tvungna att lämna arbetet då andra världskriget bröt ut, hade församlingarna i deras område skapat »Evangelisk Lutherska Kyrkan i Ubena-Konde.

Dock gick det så här:

»När EFS fick i uppdrag att utöva tillsyn över Ubenfa-Konde kyrkan innebar uppgiften knappast mer än en uppmaning till den svenska missionen att lämna moraliskt stöd till kyrkan«.

År 1959 antog Ubena-Konde kyrkan en ny konstitution och kallades nu Lutherska Kyrkan i Södra Tanganyika. Om detta kan vi läsa följande principiellt intressanta i boken *Ut i all världen*:

»Händelserna 1959 markerar en vändpunkt i missionens arbete i södra Tanzania. Missionsverksamhet var efter denna tidpunkt underställd kyrkan och utgjorde en del av dess arbete. Missionärerna blev nu kyrkans tjänare och var inte längre i första hand missionens utsända. Därmed hade missionen fått en helt ny ställning i förhållande till den inhemska kyrkan«

I Indien har integrationen skett i två steg. Mycket tidigt, redan 1923, bildades evangelisk lutherska kyrkan i Madhya Pradesh (ELC/MP). Initiativet kom från missionens ordförande PE Fröberg och dåvarande missionssekreteraren Nils Dahlberg. Detta innebar dock inte att missionen integrerades med kyrkan, utan de två kom att agera parallellt ända fram till 1949 när missionen slutligen integrerades med kyrkan.

Men även efter detta fortsatte missionen att agera rätt självstän-

digt i förhållande till den lokala kyrkan. Så här skriver till exempel Gustav Lundmark i *Ut i all världen*:

»Angående missionärernas placering och arbetsuppgifter förelåg följande procedur: Beträffande missionärernas arbetsfördelning gäller numera den regeln att fältkommittén (utsedd av missionärskåren) till kyrkans synod föreslår vilka uppgifter varje missionär skall ha under året, varefter synoden fattar beslut med ledning härav. Detta beslut underställes slutligen EFS styrelse för godkännande.«.

Även efter integrationen kom alltså både EFS styrelse och missionärernas fältkommitté att ha ett stort inflytande över utvecklingen inom kyrkan.

Och så några ytterligare rader utifrån de olika samarbetsländerna: Etiopien, Eritrea, Tanzania, Sudan, Somalia, Malawi och Indien.

Etiopien

Tanken var aldrig att EFS skulle upprätta en ny kyrka i Etiopien, snarare att bidra till förnyelse av den ortodoxa kyrkan. Så blev det inte. Från mitten av 1940-talet inleddes en lång rad så kallade rådsmöten, där man diskuterade planer på att bilda en evangelisk kyrka. Det var dock lite för många parter i samtalen, så man kunde inte komma överens kring en enhetskyrka.

I stället bestämde sig enbart lutheranerna 1957 att försöka bilda en kyrka. Året efter beslöt de lutherska kyrkogrupporna att godkänna konstitutionen för den evangeliska kyrkan i Etiopien. Från 1959 började de nya reglerna att gälla och Etiopiens Evangeliska Kyrka Mekane Yesus (MY) var bildad. Mekane Yesus betyder »platsen där

Jesus bor«.

Under den mycket besvärliga perioden under president Mengistu kommunistregim åren 1974–1991 fick missionärerna faktiskt vara kvar i landet och de etiopiska församlingarna kunde arbeta vidare, även om det var under svårigheter och förföljelser.

Vad som hände under problemåren var att väckelse med många karismatiska yttringar spred sig över landet. Här kan siffrorna tala ett tydligt språk. År 1925 fanns i EFS »missionsfält« i Etiopien 110 medlemmar, 1935 5 000, 1965 60 000, 1975 300 000, 1985 550 000, 1995 1 850 000, 2000 3 000 000 och idag ca 4 500 000. Mekane Yesus-kyrkan i Etiopien ökar 2005 med nästan ett svenskt EFS i månaden!

I mitten av 80-talet var flera kyrkor stängda och kyrkoledare fängslade. Landet firade 10-årsjubileum av revolutionen. Men kyrkan vädjade om hjälp för svältande eftersom nöden var stor! EFS ordnade hjälpinsatser från Sverige.

Framåt 1990 ökade antalet medlemmar i MY till en miljon, nya synoder (distrikt) bildades och man byggde 100–150 nya kyrkor varje år. Det fanns 2 256 församlingar samt 816 prediko-platser år 1990, men bara 275 präster och 768 evangelister. Däremot fanns det över 7 000 utbildade lekmannapredikanter! Utbildningsbehovet var mycket stort.

Från 1993 samarbetar EFS med SKM (Svenska Kyrkans Mission) i Etiopien.

Gemensamma radioprojekt försöker hjälpa kyrkan att överbygga svårigheterna. Men även Mekane Yesus-kyrkan förändras ständigt, vilket inte är problemfritt. Den så kallade språkstriden, förmörkar situationen inom Mekane Yesus-kyrkan.

Jubileumsåret 2006 har EFS tillsammans med Svenska kyrkan ett femtontal projekt i Etiopien, vilket gör landet till vår största samarbetspartner.

Gränsproblemen som nu och då blossar upp mellan Etiopien och Eritrea kräver stora resurser av båda länderna. Stora resurser i form av människor och pengar samt mycket politisk energi ägnas åt dessa motsättningar. Resurser som väl skulle behövas för utveckling i båda länderna.

Eritrea

En stor del av de senaste 50 åren har det rått krigstillstånd i Eritrea. Sedan 1978 hade EFS inga missionärer i Eritrea, och inte förrän freden mellan Etiopien och Eritrea kom 1991 och landet 1993 förklarades som självständig stat efter en folkomröstning, kunde man börja planera igen. Landet gick in i en intensiv uppbyggnadsperiod där eritreaner visade en mycket stor förmåga och framtidstro. Även EFS kunde börja planera framåt tillsammans med sin samarbetspartner i Eritrea, Eritreas Evangeliska kyrka (ECE). En kyrka med lite speciella förutsättningar. Den anses tillhöra en annan kyrkogeografi än till exempel Mekane Yesus kyrkan i Etiopien. Den verkar inom områden som domineras av Islam eller ortodoxa kyrkor. Trots det har den visat en mycket dynamisk utveckling.

Egentligen skulle den inte ha bildats eftersom Eritrea bara var en hållplats för de första missionärerna på väg in till oromostammarna i västra och södra Etiopien. Att ECE bildades berodde nog på att evangeliskt sinnade ortodoxa präster sökte reformera sin kyrka. Många av dem hade blivit utstötta ur sina kyrkor och behövde ett nytt andligt hem. Den dynamiska kyrka som bildades har sedan dess

utsatts för flera åderlätningar. En stor sådan åderlåtning skedde under 1920-talet, när kejsaren Haile Selassie i Etiopien sökte kunniga män att bygga upp sitt land. Många i ECE var mycket välutbildade genom missionens försorg, och sågs inte så positivt av de italienska herrarna i Eritrea, som ville hålla nere kunskapsnivån. Därför flyttade just dessa till Etiopien och kom senare att utgöra en viktig grupp i Mekane Yesus kyrkan.

Den svåraste åderlåtningen av medlemmar i ECE skedde dock från 1970-talet i intensifieringen av kriget mellan Etiopien och den eritreanska befrielseörelsen. En stor del av kyrkans unga eller medelålders kvinnor och män gick antingen in i befrielseörelsen eller flyttade utomlands. Det betyder att en hel generation av dem som skulle vara kyrkans ledare idag finns spridda över världen.

Efter freden 1991 kunde man alltså börja planera för framtiden igen och representanter för ECE besökte till exempel Sverige för att planera för framtiden. Vissa ljusningar kunde också skönjas. ECE kunde stödja lokalbefolkningar att agera. Bland annat genom ett mat-för-arbete projekt. Man byggde till exempel ett stort antal dammar, och reparerade och byggde även nya skolor, sjukhus och kyrkor. 1993 kunde missionärer åter resa till landet, och från detta år samarbetar EFS med Svenska Kyrkans Mission (SKM) i Eritrea, som i Etiopien. Den ekonomiska utvecklingen i landet går långsamt, men man har ambitioner och försöker nu bygga »Det nya Eritrea«. EFS arbete har inriktats på Kunamaregionen, en region som blivit centrum för motsättningarna mellan länderna.

År 1998 var det dags att avbryta igen eftersom gränstvisterna mellan Etiopien och Eritrea åter blossade upp. Och hösten 2005 gräver man åter ner sig i skyttegravar utefter den omstridda gränsen.

Fast motsättningen handlar inte bara om gränstvister, utan en rad uppklarade frågor, bland annat om ekonomi. Eritrea ville till exempel ha egen valuta, som kom 1997 med namnet efter en plats som var centrum för befrielseörelsen, Nakfa. Att Etiopien strävar efter egna hamnar vid Röda havet är en annan fråga som späder på problemen.

EFS/Svenska kyrkan stöder idag ett stort radioprojekt som sker i samarbete mellan kyrkorna i de båda länderna. Projektet omfattar evangelisation samt kunskap om hiv-aids, rättvisa och demokrati.

Somalia

EFS började arbeta i södra Somalia redan 1898. Då hette området Jubaland och det dröjde åtta år innan de första, Jakob och Johannes, döptes. Arbetet utvecklades sedan under 1920-talet och bland de evangeliskt kristna fanns 250 tidigare muslimer. Det bör dock noteras att de flesta som blev kristna inte var muslimer, utan kom från bantufolket i Tanzania.

Arbetet från EFS sida avslutades 1935 när missionärerna blev utkörda av de italienska förvaltarna, och man tänkte sig nog inte att komma tillbaka mer.

Men bortåt 50 år senare, 1980, var det dags igen. Den somaliske presidenten Mohammed Sida Barre hade inlett krig mot Etiopien 1977 och invaderat området Ogaden. Krigandet och en långvarig torka tvingade 700 000 personer i Ogaden att fly till Somalia. Situationen i regionen förvärrades och 1987 hotades 3 miljoner människor i Somalia av akut svält.

Redan 1980 hade EFS fått en förfrågan från somaliska regeringen om hjälp att ta hand om de många flyktingarna. I Jalalasi fick EFS ansvaret för sjuk- och hälsovård och sociala insatser. EFS mis-

sionärer hjälpte hantverkare att komma igång med sitt arbete. By-barnmorskor och hälsoarbetare utbildades. Och 1983 beslöt EFS på inbjudan av Somalias regering att starta ett primärhälsovårdsarbete i södra delen av landet, Jubadalen. Igen!

Under 1990-talet avbröts arbetet periodvis, men somalisk utbildad personal kunde nu sköta uppgifterna. 1994 hade EFS 10 missionärer i Somalia. Från detta år administrerades arbetet från Nairobi.

En missionär har berättat att när hon besökte Jubadalen på 1990-talet, träffade hon kristna som var en frukt av EFS mission i Jubadalen före 1935. De hade behållit sin tro i nära 60 år utan någon församling!

Oroligheterna i området har fortsatt, befolkningen försöker lösa sina problem lokalt medan man väntar på nationella lösningar. Under senaste året har man gjort framsteg i fredssamtalen.

1998 beslöt EFS att genomföra en omfattande utvärdering av sitt arbete i Somalia. Resultatet blev att avveckla arbetet under rådande förhållanden, men att bevaka möjligheten att återuppta arbetet när möjligheter visar sig.

Samtal förs nu inom EFS om att undersöka förutsättningarna för en nysatsning i Somalia. Idag stödjer EFS/Svenska kyrkan radiostationen »Livets röst«, som sänder program med evangelium och kunskap om jordbruk och hälsovård över Somalia.

Tanzania

Från mitten av 1930-talet var nästan alla EFS-missionärer borta från Ostafrika, och man funderade på ett nytt fält i området. I samarbete med tyska missionärer fann man olika platser att etablera sig på och uppgifter att genomföra. I samband med andra världskriget, när tys-

karna inte kunde stanna kvar, tog man över deras områden och uppgifter. En poäng för svenskarna var att man redan kunde tala swahili, som var huvudspråket i Tanzania, eller Tanganyika, som landet hette innan man bildade union med Zanzibar 1964.

Evangelisk-Lutherska kyrkan i Tanzania (ELCT) bildades 1963 genom en sammanslagning av ett antal missionsgrundade evangeliska kyrkor. Efter katolska kyrkan är ELCT det största kristna samfundet i landet. Utifrån sin holistiska syn på människan och skapelsen är den engagerad i församlings- och evangelisationsarbete, utbildning, landsbygdsutveckling, hälso- och sjukvård, socialt arbete, kvinnoarbete och arbete för mänskliga rättigheter.

På 70-talet startade ELCT en dövskola som stöds med SIDA-pengar, och Illembula sjukhus reparerades grundligt.

1985 var ett viktigt år i Tanzanias historia. Julius Nyerere, som varit landets ledare sedan självständigheten 1961, avsäger sig omval som president. Efterträdare blir muslimen Ali Hassan Mwinyi. Detta skapar viss osäkerhet bland de kristna i landet, även om relationerna mellan muslimer och kristna är mycket goda.

Detta år, 1985 är EFS rejält engagerat i Tanzania. Många EFS-missionärer finns på plats, de flesta utefter vägen mellan Dar Es Salaam och Zambia. Några är pastorer eller präster, övriga arbetar med undervisning eller med tekniskt eller medicinskt arbete. I södra stiftet bildas två nya stift, Iringa och Matamba, som följer stamgränser. Södra stiftet har under perioden blivit speciellt påverkat av den östafrikanska väckelsen. 1990 har EFS 37 missionärer på plats.

I mitten av 1990-talet deltar Evangelisk-Lutherska kyrkan (ELCT) aktivt i Tanzanias demokratiseringsprocess och med social hjälp i samband med svältkatastrofer och insatser i flyktinglägren där

rwandier och burundier lever. EFS har också givit stöd till ELCT:s arbete med hiv/aids-problematiken.

Från 1997 börjar ELCT:s ekonomi bli allt stabilare. 85 procent av kostnaderna täcks nu internt, bara 15 externt. ELCT som nu har cirka en miljon medlemmar växer starkt, särskilt i storstäderna och framför allt är det ungdomen som kommer till församlingarna.

Den östafrikanska väckelsen som betytt mycket för församlingarna främst i Uganda, Kenya och Tanzania fortsätter att påverka livet i de lutherska kyrkorna i Tanzania.

Tanzanias ekonomi börjar gå bättre på 2000-talet, och i det utvecklingsarbete som nu får plats bevakar kyrkorna att resurser kan ges till utsatta grupper i landet. Man fortsätter också att engagera sig i hiv/aids-problematiken.

Internt har ELCT bland annat ekonomiska problem och rationaliserar sin ekonomi. Man har också bildat ett gemensamt Lutheran Mission Cooperation Tanzania (LMC) för ELCT och 14 olika missioner i Europa och USA.

Inför 2006 är det åter svält i Tanzania, och elavbrott och annat gör att den positiva utvecklingen i landet saktar av igen.

Sudan

Senare år har Sudan gjort sig känt för två saker: Inbördeskriget som förlamar all verksamhet och utveckling samt oljeproduktionen som provocerar hela samhället och där även svenska intressen finns representerade.

I mitten av 80-talet fortsatte flyktingströmmarna, främst från Etiopien, in till Sudan. EFS har, tillsammans med Sudans Kristna

Råd, SCC, ansvar för ett hälsoarbete i en nyöppnad klinik i Umracuba i östra Sudan. Man försöker också aktivera flyktingarna genom att starta självhjälpsprojekt. Ett sådant producerar till exempel filter, som sedan FN-organet UNHCR köper för att hjälpa kommande flyktingar. Medicinskt arbetar EFS mycket med mödra- och barnavård och ger till exempel en kurs för hälsoarbetare. Glädjande nog byggs det kyrkor i flyktinglägren. Det är flyktingarna själva som bygger och betalar. De lidanden som människorna fått utstå har utsudat gränserna mellan olika troende. Ofta träffas katoliker, ortodoxa kristna och evangeliska kristna för att be tillsammans.

I området kring Khartoum bor över två miljoner sydsudaneser i stora flyktingläger. Som flyktingar i sitt eget land, är de i stor utsträckning utlämnade till sig själva. En av SCC:s uppgifter är att utbilda kvinnor och ungdomar i rättvise- och fredsfrågor. Många har också fått hjälp att starta olika typer av självhjälpsprojekt, eftersom möjligheterna att försörja sig är begränsade. En annan uppgift SCC har tagit på sig är att arbeta förebyggande med frågor om hiv/aids.

Inför 2006 har SCC stora interna problem. Man har så stora skulder att man måste säga upp sin personal då man inte kan utföra något konstruktivt arbete. Man kan också se svårigheter att förena de två organisationerna SCC och NSCC för närvarande, något som skulle kunna skapa ett nytt ekumeniskt råd i Sudan.

Malawi

Malawi är ett intressant exempel på hur samarbetsländer i Afrika stödjer varandra. År 1987 hölls en konsultation i Arusha i Tanzania för att samtala om hur man skulle samordna stödet till den lilla lutherska kyrkan i Malawi. Där tog man ett principbeslut om en samar-

betskommitté för missionsarbetet i Malawi. Kommittén bestod av representanter för Evangeliskt Lutherska Kyrkan i Tanzania, Lutherska kyrkan i Botswana, EFS från Sverige tillsammans med representanter för missionssällskap från Finland och Tyskland.

EFS markerade att man såg arbetet i Malawi som en utveckling av arbetet i Tanzania. En EFS-tanke var också att man inte skulle skicka missionärer från Europa, utan i stället stödjade afrikanska kyrkor att skicka missionärer till Malawi. Så EFS skickade ingen missionär, däremot 10 cyklar till kyrkans evangelister. Och så stödde man en prästfamilj från Dar Es-Salaam i Tanzania för att arbeta i Malawi.

Att just kyrkan i Tanzania fick huvudansvaret, var inte så överraskande. En stor grupp malawier hade arbetat många år i Tanzania och och där fått kontakt med Lutherska kyrkan. De fortsatte att träffas när de kom hem igen till Malawi, och blev allt fler i sina små hemgrupper.

– Det är intressant att arbetet inte vuxit fram utifrån en genomtänkt missionsstrategi, utan därför att människor först samlats för att sjunga och be tillsammans, och sedan velat bli en församling och bygga en kyrka, säger Ingemar Holmquist, tidigare missionssekreterare i EFS.

Idag driver EFS/Svenska kyrkan ett arbete för att utveckla scoutarbetet i landet, men under 2005 har man också mer allmänt stött Malawis folk som är mycket utsatt genom missväxt och hiv/aids.

Kyrkan heter Evangelical Lutheran Church in Malawi, ELCM, och är medlem i Lutherska världsförbundet sedan 1988. Den har cirka 60 000 medlemmar.

Indien

Miljardlandet Indien med sin 80-procentiga hinduiska majoritet fortsatte sin frihetskamp efter andra världskriget. Frihetskämpen hette Gandhi och han ville begränsa missionens arbete till rent humanitära insatser. Redan före EFS 100-årsjubileum 1956 integrerades kyrkan och missionen i Indien, och den Evangeliska Lutherska Kyrkan i Madhya Pradesh (Evangelical Church of Madhya Pradesh – ELCMP) kunde själv ta ansvaret och kalla missionärer.

På mitten av 80-talet har kyrkan endast 11 000 medlemmar, men har ändå ett mycket högt anseende i landet. Detta beror i på de institutioner som är kopplade till kyrkan. De största är Padhar Hospital och Brunnsborrningsprojektet i Betul, två mycket effektiva och moderna institutioner. Man satsar också på byutvecklingsprojekt.

En stor del av prestige kommer från att man sluppit den i landet så vanliga korruptionen. En bild som dock grumlats när inte heller ELCMP klarat sig från sådana rykten.

Här i mitten av 80-talet står ELCMP i en dubbel brytningstid. Dels håller institutionskyrkan på att omvandlas till en församlingskyrka, dels tvingas man allt mer söka vägar att bli ekonomiskt självförsörjande.

Under hela tiden har man dock behövt de bidrag och annat stöd som EFS i Sverige har förmedlat.

Svårigheten att få arbetstillstånd gjorde att den siste EFS-missionären reste hem 1988.

Men kontakten med kyrkan i Madhya Pradesh, som har kunnat arbeta vidare på egen hand om än med vissa interna svårigheter, har fortsatt genom ekonomiskt understöd, men också hjälp till större självständighet och mer utvecklad administration.

Efter 1988 har alltså EFS ingen egen missionär i Indien, men arbetet med sjukhus och barnhem fortsätter i samarbete med SIDA och Läkarmissionen. Dessutom börjar man, genom projektet Western Youth to the East – Sweden, arbeta med västerländsk ungdom som fastnat i droger eller nyandlighet.

Indien präglas på 1990-talet alltmer av en växande hinduisk fundamentalism, som skapar problem för den kristna minoriteten, endast cirka 2,5 procent (dock mer än 20 miljoner!) av indierna är kristna.

Den ekonomiska utvecklingen på 90-talet är snabb, men ojämnt fördelad. I storstäderna samlas allt större rikedomar och en medelklass växer snabbt fram. Fattigdomen på landsbygden blir samtidigt större, och det är oftast i den gruppen de kristna finns.

ELCMP arbetar därför mest på landsbygden. Ofta går evangelisation och social verksamhet hand i hand och ger en god bild av ett holistiskt synsätt. I detta arbete engagerar sig EFS och man har haft flera konsultationer.

Från 1994 har EFS och Svenska Kyrkans Mission (SKM) en gemensam handläggare för Indien. Alltmer ansvar läggs på den inhemska kyrkan som ska ta ett allt större ansvar för arbete och ekonomi. Förändringsprocessen centralt går dock alltför långsamt. Ute i församlingarna pågår ett gott arbete under tiden de centrala problemen löses.

In på 2000-talet blir de kristnas situation i Indien alltmer utsatt, detta tillsammans med de interna problemen gör kyrkans arbetssituation besvärlig. EFS stödjer församlingsarbete, utbildning, hälso- och sjukvård.

Inför EFS jubileumsår pågår djupgående utvärderingar av arbe-

tet i Indien. Vissa projekt kan tvingas lägga ner, något som i sig drar med sig kostnader. Dessutom är ofta projekten nära kopplade personellt till församlingarna, vilket gör förändringsprocesser än mer komplicerade. Rapportörer noterar den lite märkliga situationen att ekonomin i Indien idag går mycket bra, samtidigt som kyrkorna har ekonomiska problem.

Missionsföreståndaren ser framåt

Anders Sjöberg är missionsföreståndare för EFS när 150-års jubileet firas. Hur ser han på dagsläget och framtiden för EFS?

Var finns EFS utvecklingspotential idag?

– Den frågan kan besvaras på flera sätt. Ser vi utvecklingspotentialen från ett geografiskt perspektiv är det mycket inspirerande att EFS idag växer i många av våra storstäder. Från att ha varit en utpräglad landsbygdsrörelse fram till 1950 talet har EFS under de sista femtio åren format ett arbete som stämmer för de behov som finns i storstaden.

Inte minst tror jag att de olika formerna att organisera arbetet har varit bra.

I vissa städer har den klassiska missionsföreningsformen förnyats och gett ram åt arbetet, på andra ställen har den enkla formen »EFS-grupp« startats med gott resultat. Slutligen finns fortfarande många goda exempel på hur samarbetskyrkor startar och blir samlingsplats för växande gudstjänstfirande församlingar. Att nysatsa utifrån konkreta »nischer«, behov och förutsättningar i våra storstäder tror jag därför är en mycket god utvecklingspotential för EFS.

Anders Sjöberg, EFS
missionsföreståndare.

Vilka menar du, driver detta särskilt?

– Att många unga vuxna inom rörelsen idag bär på en vision och längtan att få vara med och nyetablera gudstjänstfirande församlingar ser jag också som ett led i vägen framåt för oss som rörelse. Vår kallelse är ju fortfarande att nå dem som inte har nåtts med det kristna budskapet.

– Jag tror också att vi skulle må väl som rörelse av att samarbeta

mer över distriktsgränserna. På många håll i vårt land finns inte, till följd av utflyttning, förutsättningar att fortsätta arbetet i det EFS missionshus som ligger i området. Om samarbete mellan distrikten sker kan en positiv omstrukturering ske. Om de medel som frigörs vid en försäljning på ett direkt sätt tillförs ett nystartat arbete där förutsättningar finns för verksamhet, så blir också detta ett inspirerande budskap om utveckling och växt i vårt arbete. Det kommer dessutom att vittna om den bibliska principen för vetekornets lag – fröet som läggs ned innan det växer upp. På många håll finns redan exempel på detta, men här finns mer att utveckla.

Det här handlar om yttre organisation...

– Utvecklingspotentialen kan också ses utifrån ett innehållsmässigt perspektiv och här tror jag att EFS har sin största uppgift i att hålla fast vid den bibliska uppenbarelsen av vad evangelium är. På det sättet kan rörelsen fortfara att vara med och föra samman alla goda krafter i Kristi kyrka för vår gemensamma missionskallelse att i ord och handling, till hela människan i hela världen ge hela evangeliet – budskapet om vägen till det eviga livet.

Var tycker du att det finns mest liv idag i EFS?

– Liv kan finnas där man minst anar det. Var och en som sett en maskros bryta sig igenom asfalten inser det. Det dock maskrosen lär oss är att om livet ska kunna bryta fram måste det vara rotat på djupet. Därför är nog det jag gläder mig mest över i EFS idag att bönen är så viktig. Här är också inspirerande att ett flertal olika bönetraditioner under senare tid fått befrukta rörelsen. Väckelserörelsens tra-

ditionella bönemöten finns fortfarande på många håll, men den lilla bönegruppen, hemgruppen är vanligare. Den vittnar om att bön och vardag hör samman. Sedan tror jag inte det går att överbetona vad den karismatiska rörelsen, med dess böneformer, fått betyda för många. Och så är jag mycket tacksam att också de kontemplativa böneformerna vunnit insteg i EFS. För mig är det ett tecken på liv när också tidebönerna beds på flera håll och i olika sammanhang inom rörelsen.

Detta böneliv är som en andning för rörelsen. Här kommer det friska syret in och då kan som sagt livet, nystarten, komma där man minst anar det.

Hur ser du på Samarbetskyrkornas situation och möjligheter:

– EFS har alltid varit en rörelse inom kyrkan, »i« men inte »under«. En självständig rörelse som alltid velat vara en del av kyrkan och som sådan vara med och utföra kyrkans uppdrag. Detta har samarbetskyrkorna under de sista femtio åren varit ett viktigt led i.

Jag tror dock att det är viktigt inför framtiden att alltid initiera samtalet om den gemensamma visionen eller uppdraget. Avtal om samarbete är nödvändigt, men här ligger inget egenvärde.

Hur menar du då?

– Målet är kyrkans uppdrag. Därför är det positivt att olika samarbetsformer och samverkansformer växt fram samt att det idag är vanligt att först skriva ner en avsiktsförklaring innan ett samarbete fördjupas.

Och nyetableringens möjligheter...

– Här är orden svåra. Att kyrkans arbete i Sverige behöver växa till, det är alla ense om. Vi har idag cirka sju miljoner kyrkotillhöriga. Gruppen minskar dock ständigt och mest minskar den grupp av kyrkotillhöriga som har en personlig kristen tro! Den gudstjänstfirande delen av befolkningen i Sverige en vanlig söndag är inte större än 2–3 procent. Utifrån dessa fakta är nog alla inom kyrkan eniga om att en nysatsning behöver ske. I alla fall alla som menar att kyrkan har ett budskap som alla människor behöver höra. De vita fläckarna – sammanhangen där ingen gudstjänstfirande församling finns – är stora, inte minst i storstäderna. Nyetablering, eller nyplantering handlar därför inte för mig, som jag vet att vissa uppfattar orden, om att starta något vid sidan om Svenska kyrkan. För mig handlar det om att få vara med och bygga upp sammanhang så att kyrkan blir än mer synlig i det svenska samhället och människor får än större möjligheter att dras in i en kristen gemenskap och finna tron på Kristus.

Utmaningen är här mycket stor.

Formerna måste dock vara mångfaldiga och flexibla, precis som när det gällde samlarbetskyrkorna.

Och slutligen, hur ser du på de två kraftfälten: 1. Att anpassa sig till och arbeta inom Svenska kyrkan. 2. Ett friare (»mer frikyrkligt«) EFS.

– Jag kan hålla med om att vi har olika »kraftfält« inom rörelsen. Jag håller dock inte med om att vissa skulle vara »inom« andra »utom« Svenska kyrkan. EFS har definierat sin inomkyrklighet

utifrån bekännelsen och inte utifrån organisationen eller formen. Det är med andra ord inte bara de sammanhang som står nära kyrkan organisatoriskt som är inomkyrkliga.

Just när det handlar om form, organisation och arbetssätt är nog Svenska kyrkan ett av de mest konservativa sammanhang vi har i Sverige. Därför tror jag det är viktigt att det finns sammanhang inom kyrkan (här är EFS ett av flera) där alternativa arbetsformer prövas. Det berikar helheten.

Ser du något speciellt »teologiskt mönster« framåt för EFS?

– Här vill jag hänvisa till den lilla skrift som också ges ut under detta år: »EFS inför framtiden – några teologiska reflektioner«. Där kommenterar jag mer utförligt de teologiska betoningar jag tror det är av största vikt att EFS värnar om i den teologiska mångfald som råder inom kyrkan idag. Här sammanfattar jag dem bara helt kort.

EFS i framtiden är för mig en rörelse som bedriver sin verksamhet på biblisk grund utifrån både bibelns helhet och centrum. En grund som innebär – för att ta några exempel – att vi – i och med att Nya Testamentet tydligt talar om risken att gå förlorad, och att Jesus Kristus är Guds son i absolut unik mening samt att han är enda vägen till frälsning, att han föddes av en jungfru och uppstod kroppsligen från det döda; att vi tror detta och utgår från att det är sant.

Därför betonar EFS också i framtiden de båda sidorna i Guds bilden, som syns så tydligt i det bibliska materialet och i Jesu verksamhet – Gud dömande helighet och Guds barmhärtiga helighet.

Hur menar du då?

– Två sidor av Gud som ligger till grund för bibelns två perspektiv på människan.

Dels att utifrån skapelsen bekräfta och ge varje människa hennes fulla människovärde och respekt, så att hon får tillföra sin del i skapelsens helhet.

Dels att utifrån det eviga perspektivet på människan förkunna det totala behovet för varje människa av att ta emot den förlåtelse som Gud gjort möjlig genom Jesus Kristus.

Denna uppenbarelse av Gud och människa får till följd att förkunnelsen alltid ska ha två fokus.

Dels ska »kallelsen« att delta i Guds skaparverk förkunnas för alla oavsett tro.

Dels ska också förkunnas den unika kallelsen från Gud till alla att »vända om« och ta emot det han i Kristus gjort.

Vad får detta för konsekvenser för EFS som rörelse?

– Här ligger för mig det djupaste teologiska motivet för EFS att vara en rörelse som bedriver mission både nationellt och internationellt. Mission handlar nämligen djupast sett om att göra Jesus känd, trodd, älskad och efterföljd. Ett uppdrag som ska utföras – genom ord och handling – så hela människan blir sedd utifrån den situation hon lever i. Eftersom det var så vår Herre självt mötte människor.

Alltså...

– EFS i framtiden är därför för mig en rörelse som vill vara med och nyetablera, skapa mötesplatser och gudstjänstfirande församlingar inom Svenska kyrkan och i vårt internationella missionsarbete. Olika sammanhang som på många sätt visar på den öppna dörren hem till Gud genom Jesus.

Detta vill EFS göra genom att »alla lemmarna stöder och hjälper«. Det vill säga, genom att varje troende får finna sin del i detta missionsuppdrag. Må EFS få vara en gåvoupptäckande rörelse, en rörelse där var och en som vill vara Jesu lärjunge får sättas fri att tjäna sina medmänniskor med evangeliet.

EFS STYRELSES ORDFÖRANDE

Jonas Alströmer 1856–57
 Axel Adlercreutz 1857–68
 Per Elmlblad 1868–76
 Tønnes Wrangel 1876–92
 Gustaf Beskow 1892–99
 Carl Ulric Widström 1899–1906
 Axel Rappe 1906–18
 Olof Bernhard Malm 1918–21
 Anders Åberg 1922–24
 Eskil Levander 1924–32
 Josef Stenqvist 1933–43
 Ewald Lindmark 1943
 Sven Lodin 1944–1962
 Sven Behrens 1962–1969
 Bertil Gunnemo 1969–1971
 Kurt Mossberg 1971–1976
 Kurt Åberg 1976–1980
 Curt Lindwert 1980–1985
 Lars Olov Eriksson 1985–1987
 Valentin Bergqvist 1987–1990
 Sven Gunnarsson 1990–1995
 Birgitta Eriksson 1995–1996
 Katarina Glas 1996–1999
 Rey Råwall 1999–2005
 Inger Hägg 2005–

MISSIONSFÖRESTÅNDARE

Missionsföreståndaren var också föreståndare för Missionsinstitutet 1862–1903

Waldemar Rudin 1862–69
 Knut Wilhelm Almqvist 1869–75
 Johannes Kerfstedt 1875–76, missionsinspektör
 Per Kallander 1875–76, studierektor
 Johannes Neander 1876–88
 Adolf Kolmodin t.f. 1888–89

Knut Johan Montelius 1889–93
 Adolf Kolmodin 1892–1903, missionsdirektor 1903–09
 Johannes Lindgren 1910–22, missionsdirektor
 Nils Dahlberg 1922–32, missionsdirektor
 Eskil Levander 1927–32
 Nils Dahlberg 1933–1959
 Einar Thurffjell 1959–1969
 Torsten Wiberg 1969–1981
 Kurt Åberg 1981–1988
 Birger Olsson 1988–1992
 Bertil Johansson 1992–2001
 Anders Sjöberg 2001–

FÖRESTÅNDARE/REKTOR VID
JOHANNELUNDS MISSIONSINSTITUT

Johannes Lindgren 1903–10
 Frans Brunius 1910–16
 Carl Olerud 1920–24
 Eskil Levander t.f. h.t. 1924–v.t. 1925
 Sam Åberg 1925–35
 Nils Rodén 1935–39
 Morris Bergling 1941–45
 Nils Österholm 1945–47 studierektor
 Gösta Dahlsten 1947–51, t.f. 1947
 Nils Österholm 1953–1961, (vt 52 studie-
 rektor, ht 52 tf rektor, tjl. 1960–61)
 Lennart Karlsson studierektor 1960–1961
 (under Österholms tjänstledighet)
 Torsten Nilsson 1961–1970, (tf ht 1961,
 ordinarie 1962–1970, tjänstledig
 1966–1969)
 Agne Nordlander tf rektor 1966–1968
 Birger Olsson studierektor 1970–1971
 Ivan Hellström studierektor 1971–1972
 Agne Nordlander 1972–1991

LarsOlov Eriksson 1992–1998
 Esbjörn Hagberg 1998–2002
 Lars-Göran Carlsson 2003–
Alla tf-förordnanden har inte tagits med

EFS TIDNINGAR

Barnens vän 1888–1974
 Crux 1966–1968
 Crux 1975–1982
 De Ungas Tidning 1900–1967
 EFS-Budbäraren 1958–1981

EFS Missionstidning Budbäraren 1982–
 EFS Start 1971–1980
 EFS På Väg 1971–1980
 Förkunnaren 1953–1980
 Hälsning från EFL 1963–2000
 Medhjälparen 1933–1971
 Missions-Tidning Budbäraren 1928–1957
 Ny Kontakt 1960–1970
 Till Tjänst 1980–1993
 Vi Juniorer 1943–1960

KÄLL- OCH LITTERTURFÖRTECKNING

Allan Hofgren

*Man får leta efter dessa böcker i egen bokhylla, hos släkt och vänner, på bibliotek eller antikvariat. Bara nio böcker finns att köpa. Sju är märkta med *. Adress: Svenska kyrkans informationsservice, 751 70 Uppsala, tel. 018-16 95 00, E-mail: info@svenskakyrkan.se*

JUBILEUMSSKRIFTER

Hazelius, Hjalmar, *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens tjugofemåriga verksamhet. Minnesteckning vid dess 25:e årsmöte den 9 juni 1881* (1881)
 Evangeliska *Fosterlands-Stiftelsens 50-åriga verksamhet 1856–1906*. En minnesskrift (1906)
 Levander, Eskil, red., *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen genom 75 år. Jubileumsskrift 1856–1931* I, II (1931)
 Hofgren, Allan, red., »Med Gud och hans vänskap«. *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen genom 100 år – en bokfilm* (1956)

INRE MISSIONEN

Gelfgren, Stefan, *Ett utvalt släkte – väckelse och sekularisering. Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1856–1910* (2003)

- I Herrens tjänst, Rättframma ord om vår inre mission av Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens distriktsföreståndare* (1950)
- Ivarson, Harald, red., *JG 50 Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens juniorarbete 50 år* (1967)
- Johansson, Bertil, *Hittills obegagnade krafter* (1996) art.nr 1696*
- Larspers, Torbjörn, *LEDNING AV VÄCKELSERÖRELSEN. Den nyevangeliska väckelserörelsens missionsföreningars relation till Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1840–ca 1890, tolkad ur ett regionalt perspektiv* (2003). Kan beställas genom Uppsala Universitet, tel. 018-471 39 00.
- Lindberg, Bo, *Korset och kronan. Tradition och förnyelse i en väckelserörelse* (1990)
- Lodin, Sven, *Boken om De Ungas Förbund* (1938)
- Lundqvist, Karl Axel, *Organisation och bekännelse – Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen och Svenska kyrkan 1890–1911* (1977)
- Lundqvist, Karl Axel, *EFS i demokratis tidevarv. Utvecklingen som inomkyrklig rörelse 1918–1927* (1982)
- Lövgren, Oscar, *Ur väckelsens historia II: Värmländskt frombetsliv* (1940)
- Norbäck, Alf, *Vårdkasen på Blasieholmen* (Blasieholmskyrkan) (1942)
- Wadström, Bernhard, *Ur minnet och dagboken 1–3* (1897–1902)
- Wadström, Bernhard, *Några blad ur Evang. Fosterlands-Stiftelsens historia* (1909–1910)
- Wiberg, Torsten, förf. och red., *EFS på 70-talet* (1970)
- Wiklund, Henry, *Predikant Pastor Präst. EFS samfundsproblematik 1940–1972* (1979)

INRE OCH YTTRE MISSIONEN

- Hofgren, Allan, *EFS rötter: De trodde och vågade* (1988) art.nr 1083*
- Lindberg, Håkan, m.fl., *Enkel Fakta Samling EFS Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen* (1996) art.nr 1682*

YTTRE MISSIONEN

- Hofgren, Allan, red., *Mission 100. Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens yttre mission 1866–1966* (1966)
- Tafvelin, Thore – Lundmark, Gustaf, *Ut i all världen. Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens mission i Afrika och Asien 1866–1973* (1974)

ERITREA-GALLALAND

- Andersson, August, *Från gravarnas och blodsäddens land* (1941)

- Andersson, August, *På gamla, återställda stigar I* (1947), II (1948)
 Beskow, Gustaf Emanuel, *Svenska Missionen i Ostafrika I* (1884), II (1887)
 Hammar, Hans Birger, *Ost-Afrikanska Missionen 1865–1900* (1901)
 Hofgren, Allan, red., *Resan till Ostafrika. Utdrag ur missionären L. J. Langes dagbok 1865–1866* (1965)

ERITREA, ETIOPIEN, GALLALAND, JUBALAND

- Hylander, Nils, *Morgonljus. Femtioårigt missionsarbete på nattböljd jord 1865–1916* (1917)

ETIOPIEN-ERITREA

- Arén, Gustav, *Evangelical Pioneers in Ethiopia. Orgins of the Evangelical Church MEKANE YESUS* (1978) art.nr 2950*
 Kolmodin, Adolf, *Några minnen från min resa till Ostafrika 1908–1909* (1909)

ETIOPIEN

- Arén, Gustav, *Envoys of the Gospel Ethiopia. In the Steps of THE EVANGELICAL PIONEERS* (1999) art.nr*
 Hofgren, Allan, red. *Haile Selassies land. Ett bildverk om svenska insatser i Etiopien* (1961)
 Nordlander, Agne, *Väckelse och växtverk i Etiopien* (1998)

ETIOPIEN OCH JUBALAND

- Hylander, Frida, förf. och red., *På väg över bergen I–III* (1953, 1954, 1960)

GALLALAND

- Kolmodin, Adolf, *Galla och evangelium – en missionsstudie* (1885)

JUBALAND

- Nylander, Gustaf, *Afrikansk rapsodi* (1939)

INDIEN

- Dahlberg, Nils, förf. och red., *I hjärtat av Indien* (1927)
 Linder, Lennart, *I Andens förliga vind. EFS Indienmission 100 år* (1977)
 Rinman, Vivi, *In the heart of India: the story of fifty years work of Swedish Mission in the Central Provinces* (1928)

TANZANIA

Hofgren, Allan, *Tanganyika. Ett bildverk om svenska insatser i Afrika* (1963)

Nordfeldt, Martin, *På pionjärstig i Tanganyika* (1940)

Uhlin, Greta, *Hon för till Afrika* (1996)

JOHANNELUND

Hellström, Ivan, *Johannelund 125 år* (1987)

Hofgren Allan, red. *Johannelunds Teologiska Institut 1863–1963* (1963)

Rodén, Nils, *Johannelunds Missionsinstitut genom 75 år 1863–1938* (1938)

BIOGRAFIER, MEMOARER – INRE MISSIONEN

Beskow, Gustaf Emanuel, *Lefnadsminnen* (1889)

Hagen, Ellen, *Bernhard Wadström. Präst-skriftställare-missionsvän* (1936)

Harling, Per, *Ett ögonblick i sänder. Lina Sandell och hennes sånger* (2003)

Hellström, Ivan, *Olof Leander Allard – fältjägare och predikant* (1987)

Rodén, Nils, *Hans Jacob Lundborg. Initiativtagare till Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen* (1961)

Storckenfeldt, Sigrid, *Lina Sandell. Levnadsteckning* (1906)

Wikmark, Gunnar, *G.E. Beskow och nyevangelismen* (1943)

BIOGRAFIER, MEMOARER – YTTRE MISSIONEN

Dahlberg, Nils, *Onesimus. Från slav till bibelöversättare* (1952)

Hellström, Ivan, *Bland faror och nöd i Kunama 1865–1870* (1989) art.nr 1866*

Holmer, Rosa, Per-Erik Lager. *Skildringar från pionjärtiden i EFS Afrikamission* (1937)

Kolmodin, Adolf, *Minnesteckning över den förste svenske missionären i Kunama Carl Johan Carlsson* (1884)

Sandström, Allan, *Per Stjärne – missionären* (1988)

SJÖMANSMISSIONEN

Hofgren, Allan, red. och förf., *Gustaf Adolfskyrkan i Liverpool 100 år 1884–1984* (1984)

Karlsson, Lennart, *Ett hem långt bemyfrån – svensk sjömanskyrkobistoria* (1988)

Lannergård, Carl Fredrik, *I främmande hamn. EFS sjömansmissions 75-årsjubileum* (1944)

Sandgren, Birger, »Så länge svenska män färdas på Elbes vatten«. *Svenska sjömanskyrkan i Hamburg 100 år 1883–1983* (1983).

MISSIONEN PÅ DE ESTLÄNDSKA ÖARNA

Valentin, Aron, *Svensk-Estlands apostel (Lars Johan Österblom)* (1928)

CARL-OLOF ROSENIUS – BIOGRAFIER, TEOLOGI

Hansen, P.Verner, *Födt på ny. Om C.O. Rosenius* (1981)

Lindholm, Ture, *C.O. Rosenius som teolog. Grunddragen i hans åskådning* (1972)

Lodin, Sven, *Carl Olof Rosenius i unga år 1816–1842* (1933)

Lodin, Sven, *C.O. Rosenius – hans liv och gärning* (1956)

CARL-OLOF ROSENIUS – BETRÄKTELSE

Rosenius, Carl Olof, *Betraktelser för var dag i året* (1956)

Rosenius, Carl Olof, *Husandakt (Betraktelser för var dag i året, språkligt reviderad)* (1989). Kan beställas per tel. 08-700 51 60.

Rosenius, Carl Olof, *Jag hör hans röst I (1979) II (1980)*. Ett nytt urval dag-betraktelser, gjort av Ivan Hellström – moderniserat språk

Rosenius, Carl Olof, *Korta dagbetraktelser* (redigerad av Sven Holmström) (1945)

Rosenius, Carl Olof, *Samlade Skrifter I–IV* (1926)

Rosenius, Carl Olof, *Pauli brev till romarna I–II* (1931)

Rosenius, Carl Olof, *I Guds hjärta. C.O. Rosenius för vår tid. Ny redigering av Samlade Skrifter med moderniserat språk av Ivan Hellström* (1992). Finns också som sju pocketböcker (1974–1975)

Din tillgivne C.O. Rosenius. Några Rosenius-brev för första gången publicerade av Nils Dahlberg (1968)

ÅRSBERÄTTELSE, ÅRSBOK

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens årsberättelse/årsbok 1856–2000

TIDNING

EFS Missionstidning Budbäraren, 14-dagartidning

FRAMTIDEN

Sjöberg, Anders, *Utmaningen – framtidens uppdrag för kyrkan och EFS*. Utkommer juni 2006.*

Den som vill forska i EFS arkiv hänvisas till Stockholms Stadsarkiv och EFS kansli, Uppsala.